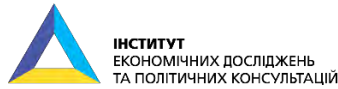

Нове щомісячне опитування підприємств

Випуск 17. (09.2023)
Український бізнес під час війни

Виконавець проекту:

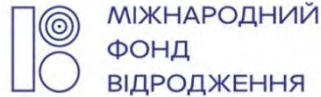

Громадська організація «Інститут економічних досліджень та політичних консультацій»

Фінансова підтримка:

Проект реалізується за фінансової підтримки Європейського Союзу

Міжнародний фонд «Відродження»

Atlas Network

Автори звіту:

Оксана Кузяків, виконавча директорка ГО «Інститут економічних досліджень та політичних консультацій», керівниця проекту «Підтримка Громадської ініціативи «За чесну та прозору митницю»

Євген Ангел, старший науковий співробітник ГО «Інститут економічних досліджень та політичних консультацій»

Анастасія Гулік, наукова співробітниця ГО «Інститут економічних досліджень та політичних консультацій»

Ірина Федець, старша наукова співробітниця ГО «Інститут економічних досліджень та політичних консультацій»

Публікацію підготовлено в рамках проекту «За чесну та прозору митницю», який фінансується Європейським Союзом та співфінансується МБФ «Відродження» та благодійним фондом ATLAS Network (США). Її зміст є виключно відповідальністю ГО «Інститут економічних досліджень та політичних консультацій» і не обов'язково відображає позицію Європейського Союзу, МФ «Відродження» чи ATLAS Network.

ГО «ІНСТИТУТ ЕКОНОМІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПОЛІТИЧНИХ КОНСУЛЬТАЦІЙ»,

01054 Київ, Україна, вул. Рейтарська 8/5-А,

тел.: +38(044) 278-63-42; +38 (044) 278-63-60; факс: +38(044) 278-63-36

institute@ier.kyiv.uawww.ier.com.ua[Facebook ІЕД](#)[Facebook За чесну та прозору митницю](#)[Телеграм-канал «Чесна митниця»](#)

ПРО НОВЕ ЩОМІСЯЧНЕ ОПИТУВАННЯ «УКРАЇНСЬКИЙ БІЗНЕС ПІД ЧАС ВІЙНИ»

Шановні пані та панове, представляємо Вашій увазі **сімнадцятий випуск** щомісячного опитування керівників підприємств «Український бізнес під час війни».

Потреба у вичерпній інформації про економічну ситуацію є важливою для економічної політики під час війни. Для швидкого збору інформації про поточний стан економіки на рівні підприємства Інститут економічних досліджень та політичних консультацій проводить щомісячне опитування підприємств із застосуванням підходу кон'юнктурних досліджень (або Business Tendency Survey). Методологію розроблено для оцінки ситуації з «базового рівня» — суджень та очікувань основних економічних агентів – підприємців та керівників підприємств.

Щомісячне опитування підприємств складається з двох частин – регулярної та спеціальної.

Регулярно респонденти дають відповіді на питання про зміну основних показників діяльності та короткострокові прогнози щодо майбутніх змін цих же показників. Мова йде про динаміку випуску (виробництво), реалізації (продажі), експорту, заборгованостей, нових замовлень, зайнятості тощо. Оцінки та очікування щодо змін ділового клімату та фінансово-економічної ситуації на підприємстві в перспективі на пів року також у фокусі нашої уваги. У цій частині опитування використано методологію кон'юнктурних опитувань, гармонізовану відповідно до вимог Joint Harmonised EU Programme of Business and Consumer Surveys (BCS). Там, де можливо, ми будемо порівнювати дані з даними щоквартального опитування підприємств «Ділова думка», які проводяться з 1998 року.

Спеціальна частина щомісячного опитування підприємств присвячена впливу війни на виробничу діяльність підприємств та експорт, оцінкам державної політики з підтримки бізнесу. У випуску використано галузевий вимір в аналізі даних.

Щомісячне опитування керівників підприємств відбувається в рамках зміни дії проекту «За чесну та прозору митницю», який фінансується Європейським Союзом та співфінансується МБФ «Відродження» та благодійним фондом ATLAS Network (США). Щомісячні тенденції буде презентовано в таких звітах, як цей. Щоквартальні тенденції будуть оприлюднюватися й надалі у звітах «Ділова думка: промисловість», які випускає ІЕД із липня 2002 року.

Ми вдячні аналітичній системі YouControl (<https://youcontrol.com.ua/>) за можливість використання даних для формування панельної вибірки.

Зміст

ПРАКТИЧНІ ПИТАННЯ ТА ВІДПОВІДІ, ЯКІ ДОПОМОЖУТЬ У ПРОЧИТАННІ ЦЬОГО ЗВІТУ	5
СТИСЛО ПРО ГОЛОВНЕ	7
ПОКАЗНИКИ ТА ОЧІКУВАННЯ В ПЕРСПЕКТИВІ НА ПІВ РОКУ	10
ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНА СИТУАЦІЯ НА ПІДПРИЄМСТВІ.....	10
ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНА СИТУАЦІЯ НА ПІДПРИЄМСТВІ В ПОРІВНЯННІ З АНАЛОГІЧНИМ	10
ПЕРІОДОМ МИНУЛОГО РОКУ.....	10
ПЛАНИ ЩОДО РОЗШИРЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ НА НАСТУПНІ ДВА РОКИ.....	11
ЗАГАЛЬНОЕКОНОМІЧНЕ СЕРЕДОВИЩЕ.....	12
НЕВИЗНАЧЕНІСТЬ	12
Дворічні очікування	12
Піврічні очікування	13
Тримісячні очікування	14
ПОКАЗНИКИ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ТА КОРОТКОСТРОКОВІ ОЧІКУВАННЯ.....	15
АГРЕГОВАНИЙ ПОКАЗНИК ПЕРСПЕКТИВ ПРОМИСЛОВОСТІ	15
ВИРОБНИЦТВО	15
Зміни щодо попереднього місяця.....	15
Очікування щодо змін виробництва	16
ПРОДАЖІ.....	16
Зміни щодо попереднього місяця.....	16
Очікувані зміни продажів.....	17
ЕКСПОРТ.....	17
Зміни щодо попереднього місяця.....	17
Очікувані зміни експорту.....	18
ЗАПАСИ СИРОВИНИ	18
Зміни щодо попереднього місяця.....	18
Очікувані зміни запасів сировини	18
ЗАПАСИ ГОТОВОЇ ПРОДУКЦІЇ	19
Зміни щодо попереднього місяця.....	19
Очікувані запаси готової продукції.....	20
НОВІ ЗАМОВЛЕННЯ.....	20
Зміни щодо попереднього місяця.....	20
Очікувані зміни нових замовлень	21
НОВІ ЗАМОВЛЕННЯ.....	21
Забезпеченість замовленнями наперед.....	21

ЦІНИ НА СИРОВИНУ ТА МАТЕРІАЛИ	22
Зміни щодо попереднього місяця.....	22
Очікувані зміни цін на сировину та матеріали	23
ЦІНИ НА ГОТОВУ ПРОДУКЦІЮ (ВІДПУСКНІ ЦІНИ).....	23
Зміни щодо попереднього місяця.....	23
Очікувані зміни цін на готову продукцію.....	23
ДЕБІТОРСЬКА ЗАБОРГОВАНІСТЬ.....	24
Зміни щодо попереднього місяця.....	24
Очікувані зміни дебіторської заборгованості.....	24
КРЕДИТОРСЬКА ЗАБОРГОВАНІСТЬ.....	25
Зміни щодо попереднього місяця.....	25
Очікувані зміни кредиторської заборгованості.....	25
ПОДАТКОВА ЗАБОРГОВАНІСТЬ	26
Зміни щодо попереднього місяця.....	26
Очікувані зміни податкової заборгованості	26
КІЛЬКІСТЬ ПРАЦІВНИКІВ	27
Зміни щодо попереднього місяця.....	27
Очікувані зміни кількості працівників	27
ПРАЦІВНИКИ У ВИМУШЕНИХ ВІДПУСКАХ	28
Зміни щодо попереднього місяця.....	28
Очікувані зміни кількості працівників у вимушених відпустках	29
КВАЛІФІКОВАНІ ТА НЕКВАЛІФІКОВАНІ ПРАЦІВНИКИ	29
Кваліфіковані працівники.....	30
Некваліфіковані працівники	30
СПЕЦІАЛЬНА ЧАСТИНА ОПИТУВАННЯ	31
ВПЛИВ ВІЙНИ НА ПІДПРИЄМСТВА.....	31
Проблеми ведення бізнесу під час війни	31
Вплив війни на завантаження виробничих потужностей/обсяги виробництва.....	33
ВПЛИВ ВІЙНИ НА ЕКСПОРТНУ ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ	35
ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА.....	37
Оцінка державної політики з підтримки бізнесу	37
Бачення ролі держави для ведення бізнесу.....	38
МЕТОДОЛОГІЯ ОПИТУВАННЯ.....	40
ВИБІРКА.....	40
Додаток 1. Вибрані результати опитування в цифрах	41

ПРАКТИЧНІ ПИТАННЯ ТА ВІДПОВІДІ, ЯКІ ДОПОМОЖУТЬ У ПРОЧИТАННІ ЦЬОГО ЗВІТУ

Кого ми опитуємо? У цьому опитуванні використано панельну вибірку, тобто ми опитуємо одні й ті ж суб'єкти підприємницької діяльності. Побудова такої вибірки вимагає часу. Під час сімнадцятої хвили опитування отримано відповіді від 534-х респондентів.

Рис. 1. Кількість опитаних підприємств

Серед опитаних переважно промислові підприємства (93%), розташовані в 21-му із 27-ми регіонів України, зокрема у Вінницькій, Волинській, Дніпропетровській, Житомирській, Закарпатській, Запорізькій, Івано-Франківській, Київській, Кіровоградській, Львівській, Одеській, Полтавській, Рівненській, Сумській, Тернопільській, Хмельницькій, Черкаській, Чернівецькій, Чернігівській, Харківській областях та в місті Києві. Серед опитаних представлено підприємства всіх розмірів за кількістю працівників.

Рис. 2. Кількість опитаних підприємств за розмірами

	Лип.22	Сер.22	Вер.22	Жов.22	Лис.22	Гру.22	Січ.23	Лют.23	Бер.23	Кві.23	Тра.23	Чер.23	Лип.23	Сер.23	Вер.23
Мікро	50	64	55	49	53	58	67	59	64	57	61	60	57	61	58
Малі	128	142	138	133	138	156	161	158	189	180	171	155	160	167	173
Середні	169	183	191	172	203	214	212	190	208	214	212	190	214	192	182
Великі	102	129	137	114	113	123	133	117	119	109	119	108	118	119	121

Як ми збираємо дані? Дані було зібрано за допомогою поєднання декількох методів збору даних: телефонне інтерв'ю представників бізнесу із внесенням відповідей до онлайн-форми інтерв'юерами та, у невеликій кількості випадків, самостійне заповнення онлайн-форми представниками підприємств, які під час попереднього телефонного контакту висловили бажання самостійно внести дані до онлайн-форми.

Як обраховуються наші показники? Усі показники обраховуються за єдиною методологією. Для показників економічних тенденцій та очікувань ми зараховуємо відповіді як +1, якщо підприємство відповідає, що показник збільшився, 0 — якщо він не змінився і -1 — якщо зменшився. Наприклад, якщо зі ста респондентів двадцять вказали на зростання виробництва, п'ятдесят респондентів звітували про його скорочення, і тридцять зазначили, що все залишилося без змін, то відповідне значення індексу буде -0,30. Додатне (від'ємне) значення індексу означає, що частка підприємств, у яких зросло виробництво, є більшою (меншою) ніж кількість тих, у яких виробництво скоротилось. Кожний індекс більший за +0,05 або менший за -0,05 є статистично значущим і відрізняється від нуля з імовірністю помилки 5%.

Як «читати» наші показники? Наші показники називаються «індексами», що є синонімом термінів «балансовий індекс», «балансовий показник». Усі індекси є різницею між частками респондентів, що звітували про зменшення, та тими, що звітували про збільшення показника. Чим більше значення індексу, тим більші темпи зростання показника, чим менше значення індексу, тим більші темпи падіння показника. Для більшості показників більше значення індексу означає позитивну тенденцію, винятком є показники заборгованостей, кількості працівників у вимушених відпустках та труднощі з пошуком персоналу. Тут усе навпаки: чим більше індекс, тим більші темпи зростання заборгованостей, збільшення кількості людей у

вимушених відпустках чи труднощів (це погано), а чим менше індекс, тим більші темпи скорочення заборгованостей, зменшення кількості людей у вимушених відпустках чи труднощів (це добре).

Коли проводилось опитування Польовий етап сімнадцятої хвилі тривав із 18 вересня до 29 вересня 2023 року. Керівники підприємств порівнювали результати роботи у вересні 2023 року із серпнем 2023 року, оцінювали стан того чи іншого показника на момент проведення опитування (вересень 2023 року) та давали прогнози на наступні два – три чи шість місяців, залежно від питання. В окремих питаннях, де це було зазначено, результати роботи порівнювали з довоєнним часом (період до 24 лютого 2022 року). Опитувані давали прогнози на наступні три місяці роботи.

СТИСЛО ПРО ГОЛОВНЕ

Ділові очікування в короткостроковій перспективі залишаються високими, хоча темпи відновлення виробництва дещо сповільнилися, про що свідчить ряд показників. Ризики, пов'язані з війною, стають вагомим фактором ділового середовища: уперше за час проведення опитування небезпека, пов'язана з війною, посіла 2-ге місце в рейтингу перешкод. Бізнес покладається на себе та потребує більш дружньої регуляторної політики. Невизначеність у довгостроковій перспективі висока та без суттєвих змін, водночас невизначеність у короткостроковій та піврічній перспективі зменшується. Піврічні очікування щодо фінансово-економічної ситуації та загальноекономічного середовища залишаються високими та позитивними. Виробничі показники порівняно з попереднім місяцем дещо покращились, тоді як очікування в тримісячній перспективі дещо знизились. Бізнес усе ще відчуває труднощі в пошуку кваліфікованих працівників, а труднощі в пошуку некваліфікованих працівників поступово зменшуються.

ЗАГАЛЬНІ ПОКАЗНИКИ ДІЛОВОГО КЛІМАТУ ТА КОН'ЮНКТУРИ

- У вересні 2023 року порівняно із серпнем ІНДЕКС ПОТОЧНОЇ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ СИТУАЦІЇ НА ПІДПРИЄМСТВІ істотно не змінився та становить -0,05 (був -0,04).
- Очікування підприємств щодо змін фінансово-економічної ситуації в піврічній перспективі є досить високими та продовжують зростати: із 0,37 до 0,39.
- Значення ІНДЕКСУ ЗАГАЛЬНОЕКОНОМІЧНОГО СЕРЕДОВИЩА, як і поточні оцінки фінансово-економічної ситуації, істотно не змінилось та становить -0,08 у вересні (було -0,07 у серпні).
- Очікування щодо змін загальноекономічного середовища через пів року залишаються високими і без змін, ІНДЕКС ОЧІКУВАНИХ ЗМІН ЗАГАЛЬНОЕКОНОМІЧНОЇ СИТУАЦІЇ вже три місяці поспіль становить 0,38.
- Дворічні очікування щодо перспектив розширення ділової активності покращились. Значення ІНДЕКСУ ОЧІКУВАНИХ ЗМІН ДІЛОВОЇ АКТИВНОСТІ в перспективі двох років збільшилось із 0,16 до 0,20.
- Рівень невизначеності у дворічній перспективі залишається високим та без суттєвих змін, тоді як для короткострокової перспективи дещо зменшився після тримісячного зростання, а показники в піврічній перспективі продовжують зменшуватись уже два місяці поспіль.

ВИРОБНИЦТВО

- У вересні 2023 року ІНДЕКС ЗМІН У ВИРОБНИЦТВІ збільшився з 0,18 до 0,21. Це відбулось через збільшення частки підприємств, які нарощували обсяги виробництва за рахунок зменшення частки тих, хто їх скорочував.
- Очікування підприємств на наступні три місяці дещо погіршилися. Значення ІНДЕКСУ ОЧІКУВАНИХ ЗМІН ОБСЯГІВ ВИРОБНИЦТВА, хоча і залишається високим, проте зменшилось із 0,46 до 0,41 через скорочення частки «оптимістів» за рахунок збільшення тих, хто не планує змін.
- Значення агрегованого показника перспектив промисловості зменшилось із 0,17 у серпні до 0,12 у вересні за рахунок погіршення значень усіх трьох складових показника.

ПОПИТ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ

- Темпи зростання продажів та збільшення кількості нових замовлень суттєво не змінились. Залишились без істотних змін і значення ІНДЕКСУ ЗМІН РЕАЛІЗАЦІЇ (0,18 у серпні та 0,19 у вересні), і значення ІНДЕКСУ ЗМІН НОВИХ ЗАМОВЛЕНЬ (0,16 у серпні та 0,15 у вересні).
- Очікування підприємств щодо попиту на наступні три місяці дещо погіршилось. Значення ІНДЕКСУ ОЧІКУВАНИХ ЗМІН ПРОДАЖІВ зменшилось із 0,47 до 0,40, а значення ІНДЕКСУ ОЧІКУВАНИХ ЗМІН НОВИХ ЗАМОВЛЕНЬ зменшилось із 0,42 до 0,39.

ЦІНИ

- ІНДЕКС ЗМІН ЦІН НА СИРОВИНУ ТА МАТЕРІАЛИ у вересні становить 0,44, що означає значно вищий відсоток тих, хто вказав на збільшення показника порівняно з попереднім місяцем. ІНДЕКС ОЧІКУВАНИХ ЗМІН НА СИРОВИНУ ТА МАТЕРІАЛИ становить 0,16.
- ІНДЕКС ЗМІН ЦІН НА ГОТОВУ ПРОДУКЦІЮ також є досить високим та становить 0,38. ІНДЕКС ОЧІКУВАНИХ ЗМІН ЦІН НА ГОТОВУ ПРОДУКЦІЮ становить 0,18, причому частка тих представників бізнесу, які очікують що ціни будуть зменшуватись, становить лише 1%

ЗАБОРГОВАНІСТІ

- У вересні 2023 порівняно із серпнем показник кредиторської заборгованості незначним чином покращився, а показники дебіторської та податкової заборгованостей істотно не змінилися. Значення дебіторської заборгованості становить -0,18 (було -0,19), а показник податкової заборгованості, як і минулого місяця, становить 0,31. Показник кредиторської заборгованості дещо зменшився із -0,22 до -0,25.
- У тримісячній перспективі очікується прискорення темпів скорочення дебіторської та податкової заборгованостей. ІНДЕКС ОЧІКУВАНИХ ЗМІН ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНІСТІ збільшився з -0,36 до -0,31, а ІНДЕКС ОЧІКУВАНИХ ЗМІН ПОДАТКОВОЇ ЗАБОРГОВАНІСТІ збільшився із -0,39 до -0,32. Показник очікувань для кредиторської заборгованості суттєво не змінився та становить 0,35 (був -0,36).

ЗАЙНЯТІСТЬ

- Темпи скорочення зайнятості на підприємствах істотно не змінилися. ІНДЕКС ЗМІН ЗАЙНЯТОСТІ становить -0,04 (був -0,03).
- Водночас, у наступні три місяці очікується зменшення кількості працівників на підприємствах, ІНДЕКС ОЧІКУВАНИХ ЗМІН зменшився із 0,06 до нуля за рахунок зменшення частки тих, хто планує збільшувати кількість таких працівників.
- Темпи скорочення кількості працівників у вимушених відпустках значно прискорилися. ІНДЕКС зменшився вдвічі, із -0,10 до -0,22, за рахунок значного збільшення частки тих, хто планує скоротити кількість таких працівників. Водночас, у перспективі трьох місяців різких змін не очікується, ІНДЕКС ОЧІКУВАНИХ ЗМІН становить -0,25 (був -0,23).
- У вересні ІНДЕКС ТРУДНОЩІВ У ПОШУКУ НЕКВАЛІФІКОВАНИХ ПРАЦІВНИКІВ продовжив поступово зменшуватись та становить 0,12 (був 0,14 у серпні). Водночас, ІНДЕКС ТРУДНОЩІВ У ПОШУКУ КВАЛІФІКОВАНИХ ПРАЦІВНИКІВ істотно не змінився та становить 0,24 (був 0,23).

ЗАБЕЗПЕЧЕНІСТЬ ЗАМОВЛЕННЯМИ

- У вересні портфель замовлень для опитаних підприємств залишився на рівні двох місяців (медіана), на якому він тримається з травня 2023 року після зниження з трьох місяців у січні - квітні 2023 року.
- 53% підприємств мають замовлення на період до двох місяців. Ця частка майже не змінилася з травня 2023 року.

ПЕРЕШКОДИ ДЛЯ ВЕДЕННЯ БІЗНЕСУ ПІД ЧАС ВІЙНИ

- Зростання цін на сировину і товари залишається головною перешкодою кілька місяців поспіль, але у вересні ця перешкода втратила чверть свого значення.
- Небезпека для роботи, викликана повномасштабним російським вторгненням, посіла 2-ге місце, різко піднявшись із 6-го і збільшившись у значенні з 33% до 40%.
- Брак робочої сили та проблеми з логістикою поділяють третє місце в рейтингу перешкод.
- Перебої з електропостачанням, незважаючи на незначне зниження їхнього значення з 34% до 32%, залишаються на 5-му місці в рейтингу перешкод.

ЗАВАНТАЖЕНІСТЬ ВИРОБНИЧИХ ПОТУЖНОСТЕЙ У ПЕРІОД ВІЙНИ

- У вересні 2023 року показник завантаження виробничих потужностей незначною мірою зменшився порівняно із серпнем. Сумарна частка підприємств, які працюють майже на повну та повну потужність, становила 55% (у липні – 59%, а серпні – 57%).
- Незважаючи на виклики війни, лише 2% опитаних підприємств повідомили, що припинили свою діяльність упродовж війни, також лише 2% підприємств працюють на рівні менше ніж 25% від довоєнних обсягів виробництва.
- У вересні лише 16% підприємств працювали менше ніж на половину потужності порівняно з довоєнним часом (також 16% у липні та серпні).

- Середній бізнес найкраще справляється з викликами: майже на повну та повну потужність працює 65% середніх підприємств у вересні порівняно з довоєнним періодом на (66% у серпні). Показник для великого бізнесу становив 60% (у серпні – 61%).
- Харчова галузь залишається лідером відновлення: у вересні 73% підприємств харчової галузі працювали майже на повну та повну потужність, але суттєвих змін порівняно з попереднім місяцем не зафіксовано (72% у липні та серпні, 78% у червні, 73% у квітні та травні).
- Завантаження потужностей зменшилося в усіх галузях, крім харчової промисловості та металургії. Однак при цьому в металургії та металообробці залишається найскладніша ситуація, оскільки лише 10% підприємств працювали на майже повну та повну потужність.

ПІДПРИЄМСТВА-ЕКСПОРТЕРИ

- У вересні 62% опитаних повідомили, що були експортерами до війни, продовжували експорт під час війни або ж розпочали експорт під час війни вперше.
- Більшості бізнесу вдалося налагодити експорт в умовах війни. У вересні 84% опитаних вказали, що експортували до війни, а також продовжували експортувати впродовж останніх 12-ти місяців (83% у серпні).
- Частина бізнесу не може побороти нові виклики для експортної діяльності. Станом на вересень 15% підприємств експортували до початку війни, але не змогли відновити експорту впродовж останніх 12-ти місяців. Подібні результати свідчать про стагнацію відновлення експортної діяльності.

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА

- У вересні 2023 року частка позитивних оцінок державної політики щодо підтримки бізнесу залишилася незмінною (8%, як і в серпні) та залишається на найнижчому рівні з початку дослідження.
- Частка респондентів, які не визначилися, зменшилася з 27% у серпні до 20% у вересні.
- Говорячи про роль держави в Україні для ведення бізнесу, 35% називають її «регулятором», 6% «ворогом» і лише 1% – «другом».
- Майже половина опитаних (44%) не змогли визначити роль держави в Україні для ведення бізнесу.

ПОКАЗНИКИ ТА ОЧІКУВАННЯ В ПЕРСПЕКТИВІ НА ПІВ РОКУ

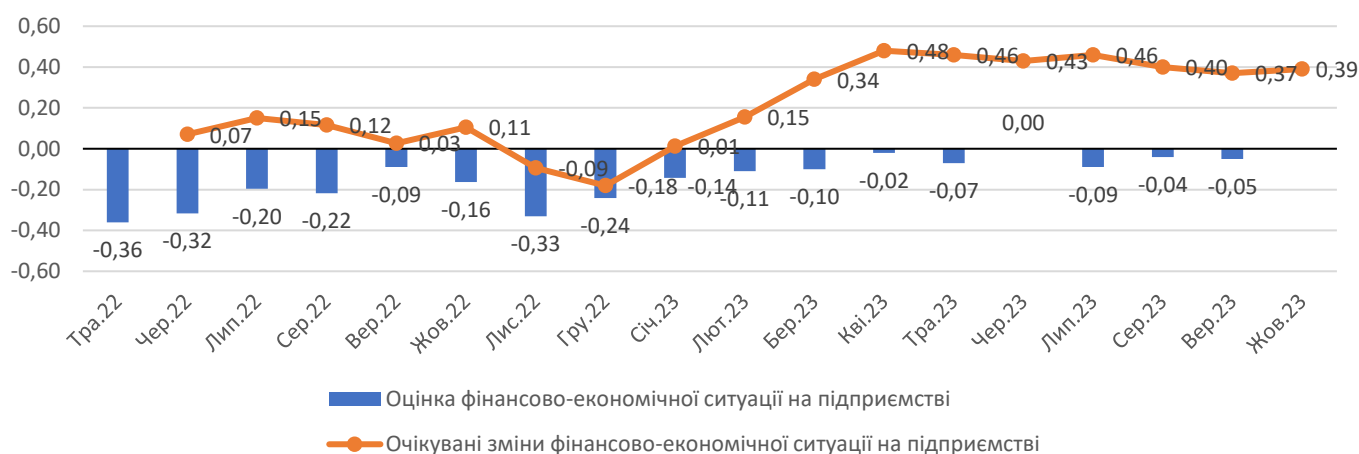
ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНА СИТУАЦІЯ НА ПІДПРИЄМСТВІ

У вересні 2023 року порівняно із серпнем поточні оцінки фінансово-економічної ситуації залишилися без істотних змін. Індекс поточної фінансово-економічної ситуації становить 0,05 (був -0,04). Частка опитаних, що оцінюють поточну фінансово-економічну ситуацію на підприємстві як погану, дещо зменшилась, із 15,5% до 14,3%. Так само, незначним чином, зменшилась частка тих, хто позитивно оцінює ситуацію на підприємстві, із 8,5% до 7,8%. Частка тих, хто вважає фінансово-економічну ситуацію на підприємстві задовільною, незначним чином збільшилась, із 76% до 77,9%.

Очікування на перспективу протягом шести місяців залишаються оптимістичними та дещо покращились. Значення ІНДЕКСУ ОЧІКУВАНИХ ЗМІН ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ СИТУАЦІЇ збільшилось із 0,37 до 0,39. При цьому частка «песимістів» зменшилась із 6,6% до 4,8%, а частка «оптимістів» істотно не змінилась та становить 42,6% (була 42,9%). Частка тих, хто не очікує жодних змін, дещо збільшилась, із 50,5% до 52,5%.

Частка опитаних, що не змогли дати прогноз щодо змін фінансово-економічної ситуації на підприємстві на піврічну перспективу, незначним чином зменшилась із 16,0% до 15,4%.

Рис. 3. Фінансово-економічна ситуація на підприємстві, індекси

ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНА СИТУАЦІЯ НА ПІДПРИЄМСТВІ В ПОРІВНЯННІ З АНАЛОГІЧНИМ ПЕРІОДОМ МИНУЛОГО РОКУ

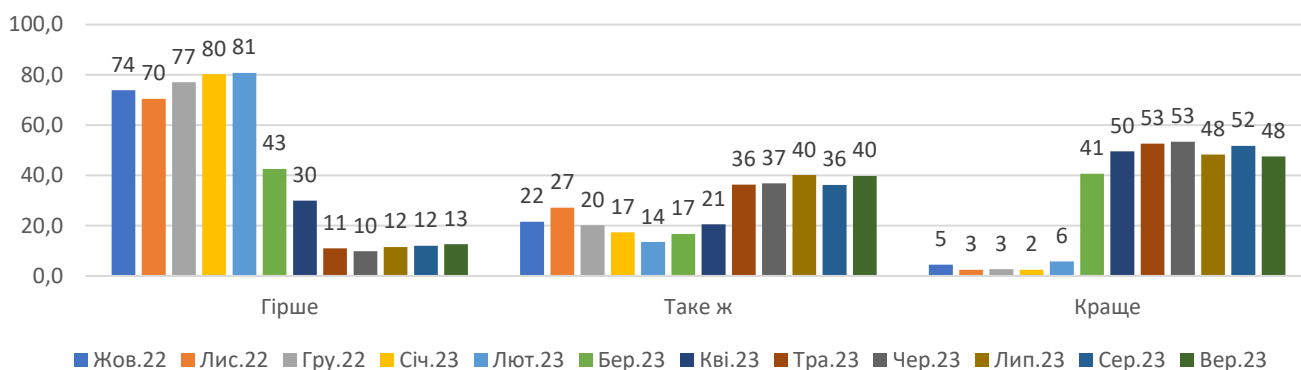
Порівняно з аналогічним періодом минулого року ділова активність залишається високою, хоча дещо сповільнилась порівняно із серпнем 2023 року. Значення ІНДЕКСУ ОЦІНКИ ПОТОЧНОЇ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ СИТУАЦІЇ (ІЗ РОКУ В РІК) зменшилось із 0,43 до 0,37. Частка опитаних, які вказали на погіршення ситуації, істотно не змінилась (12,1% у серпні та 12,7% у вересні), але зменшилась частка тих, у кого ситуація покращилась (із 51,7% до 47,6%). Частка тих, хто вважає, що в порівнянні з минулим роком нічого не змінилось, збільшилась із 36,2% до 39,8%.

Розмір. Оцінки фінансово-економічної ситуації залежать від розміру підприємства. Найкраще в порівнянні з минулим роком себе почувають середні (0,41) підприємства. Показник великих (0,37) та малих (0,36) підприємств є приблизно однаковим. Показник мікропідприємств є найгіршим (0,09).

Region. У регіональному розподілі найвищий показник мають Львівська, Івано-Франківська, Тернопільська, (по 1,00 для кожної) області. Найнижчими є показники Хмельницької (-0,27) та Житомирської (-0,05), областей.

Галузь. У галузевому розрізі найвище значення індексу зафіксовано для поліграфії (0,57) та харчової (0,46) промисловості. Найнижчі, але все-таки додатні, показники мають металообробка (0,05) та виробництво будівельних матеріалів (0,03).

Рис. 4. Як Ви оцінюєте фінансово-економічну ситуацію на підприємстві в порівнянні з минулим роком?, %опитаних

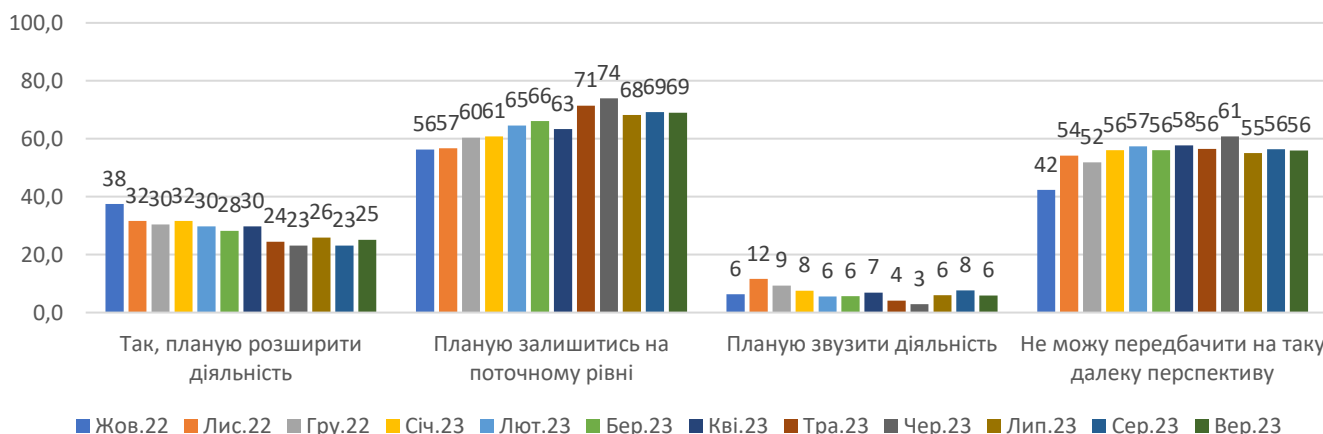

ПЛАНИ ЩОДО РОЗШИРЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ НА НАСТУПНІ ДВА РОКИ

Очікування щодо ділової активності на наступні два роки покращились. Індекс очікуваних змін ділової активності в перспективі двох років збільшився з 0,16 до 0,20. У відсотковому розподілі збільшився відсоток тих, хто планує розширювати діяльність у наступні два роки (із 23,1% до 25,1%), тоді як відсоток тих, хто планує звужити діяльність, зменшився (із 7,7% до 5,9%). Частка тих, хто планує залишитись на поточному рівні, майже не змінилась та становить 69,0% (було 69,2%).

Відсоток тих, хто не зміг дати прогноз на таку далеку перспективу, залишається високим і майже без змін, він становить 56,0% (був 56,4%)

Рис. 5. Чи плануєте Ви розширити діяльність підприємства протягом наступних двох років, %опитаних

Розмір. Серед підприємств усіх розмірів найбільш оптимістично дивляться в майбутнє мікропідприємства, показник яких є однаковим та становить 0,30. Показник малих підприємств становить 0,17. Найнижчими є очікування щодо планів на майбутнє для середніх підприємств (0,10).

Регіон. Зареєстровані суттєві регіональні відмінності. Найвищі показники очікувань мають підприємства Закарпатської (1,00) області. Показники Київської, Львівської, Вінницької, Одеської та Житомирської областей дорівнюють нулю. Єдиний показник із від'ємним значенням має Дніпропетровська (-0,18) область.

Галузь. Очікування залежать від галузі промисловості. Поліграфічна (0,60) та деревообробна (0,29) промисловості мають найвище значення. Показник виробництва будівельних матеріалів дорівнює нулю та є найнижчим.

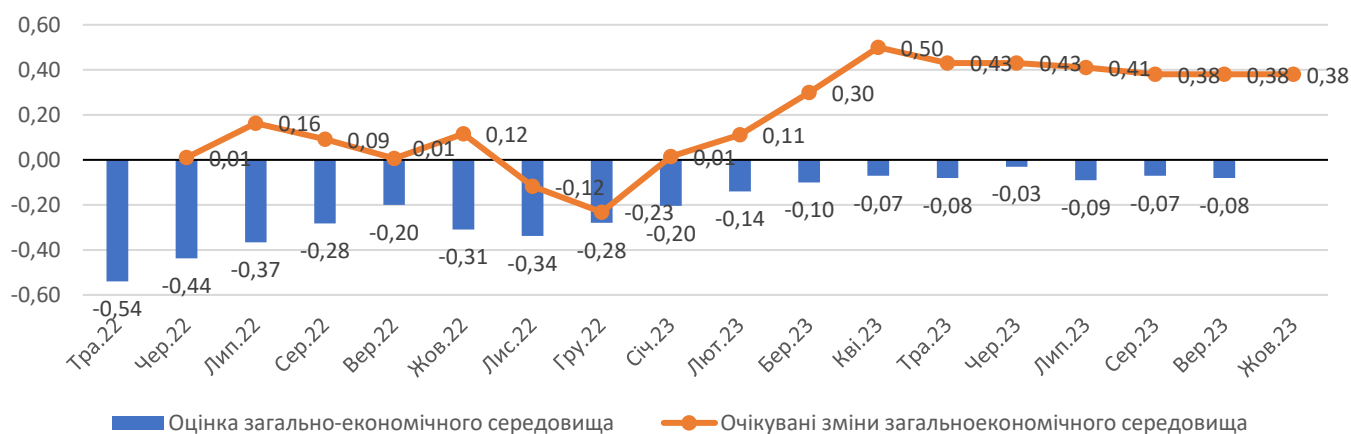
ЗАГАЛЬНОЕКОНОМІЧНЕ СЕРЕДОВИЩЕ

Оцінки загальноекономічного середовища істотно не змінилися. Значення відповідного ІНДЕКСУ у вересні становить -0,08 (було -0,07). У відсотковому розподілі частка тих, хто оцінює загальноекономічне середовище як погане, майже не змінилась та становить 18,2% (було 18,6%), Водночас, незначним чином зменшилась частка тих, хто дає позитивні оцінки (із 8,2% до 7,5%). Частка тих, хто вважає загальноекономічне середовище задовільним, становить 74,3% (було 73,2%).

Прогнози підприємств щодо змін загальноекономічного середовища на майбутні шість місяців залишаються високими та без змін уже три місяці поспіль: значення ІНДЕКСУ ОЧІКУВАНИХ ЗМІН ЗАГАЛЬНОЕКОНОМІЧНОГО СЕРЕДОВИЩА становить 0,38. У відсотковому розподілі дещо зменшились і частка «оптимістів» щодо змін загальноекономічного середовища (із 43,7% до 42,9%), і частка «песимістів» (із 6,4% до 5,8%). Частка тих, хто вважає, що протягом майбутніх пів року загальноекономічне середовище істотно не зміниться, незначним чином збільшилась із 49,9% до 51,3%.

Частка тих, хто не зміг дати прогнозів щодо стану загальноекономічного середовища, зменшилась із 18,4% до 15,5%.

Рис. 6. Загальноекономічне середовище, індекси

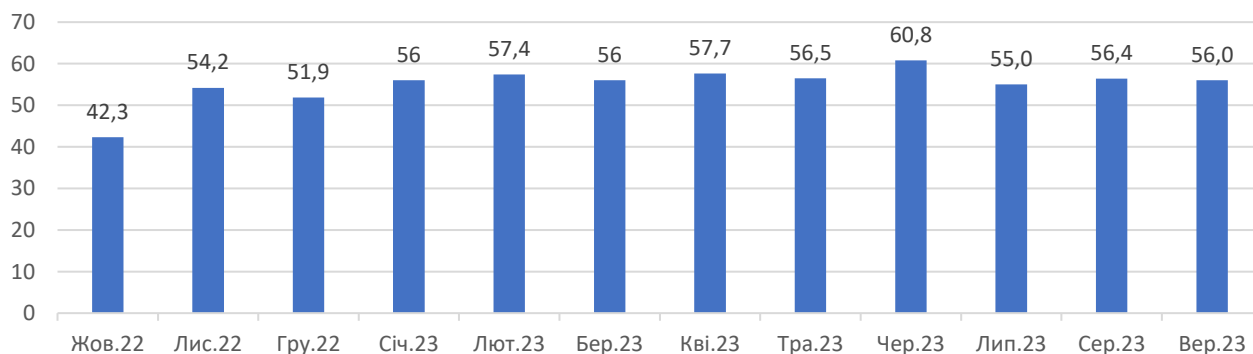

НЕВИЗНАЧЕНІСТЬ

Дворічні очікування

Рівень невизначеності щодо планів підприємств на наступні два роки у вересні залишається високим та істотно не змінився (56,0% та 56,4% у серпні).

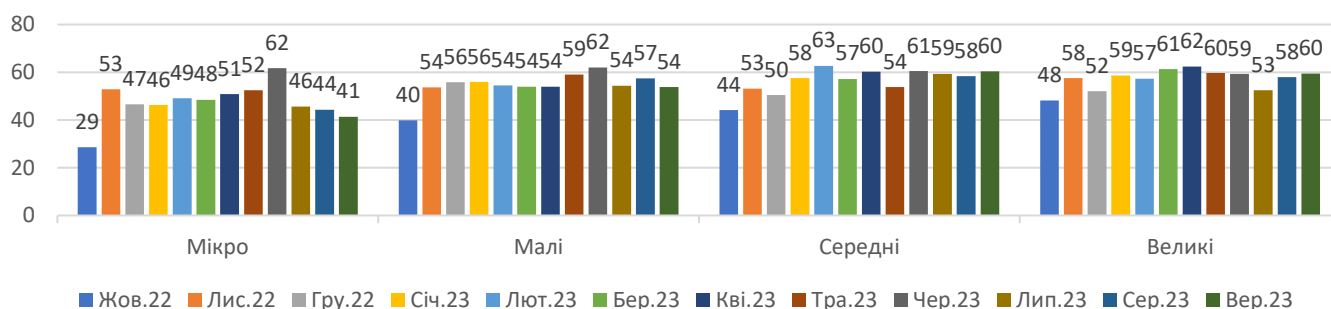
Рис. 7. Рівень невизначеності щодо діяльності підприємства у дворічній перспективі, % опитаних

Рівень невизначеності щодо планів на дворічну перспективу залежить від розміру підприємства. Спостерігається збільшення відсотка довгострокової невизначеності для великих (із 58% до 60%) та середніх

(із 58% до 60%) підприємств. Водночас показники невизначеності дещо зменшились для малих (із 57% до 54%) та мікропідприємств (із 44% до 41%).

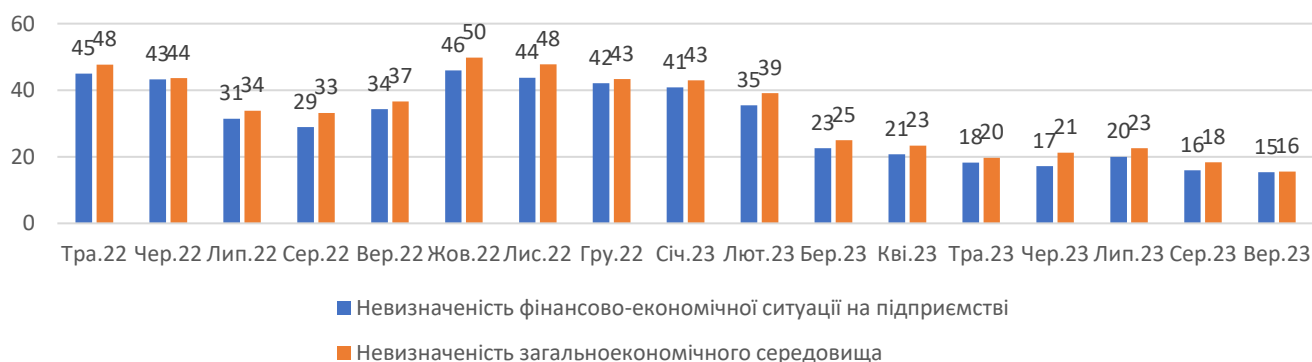
Рис. 8. Частка опитаних, що не змогли дати відповідь на питання про зміну на наступні два роки, за розміром підприємства

Піврічні очікування

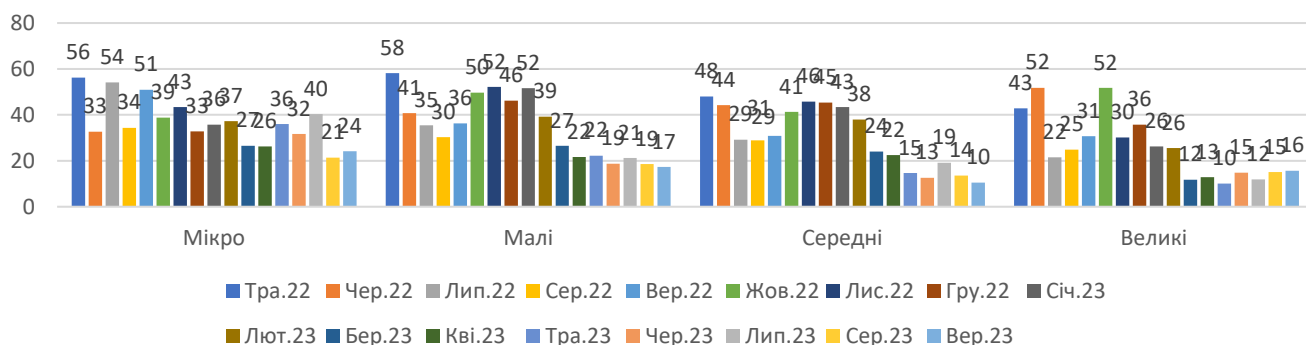
Рівень невизначеності в прогнозах піврічної перспективи знову зменшується вже два місяці поспіль. Невизначеність для фінансово-економічної ситуації зменшилась із 16% до 15%. А частка опитаних, що не змогли дати прогноз щодо змін загальноекономічного середовища, у цілому в країні зменшилась із 18% у серпні до 16% у вересні 2023 року.

Рис. 9. Рівень невизначеності фінансово-економічної ситуації та загальноекономічного середовища, % опитаних

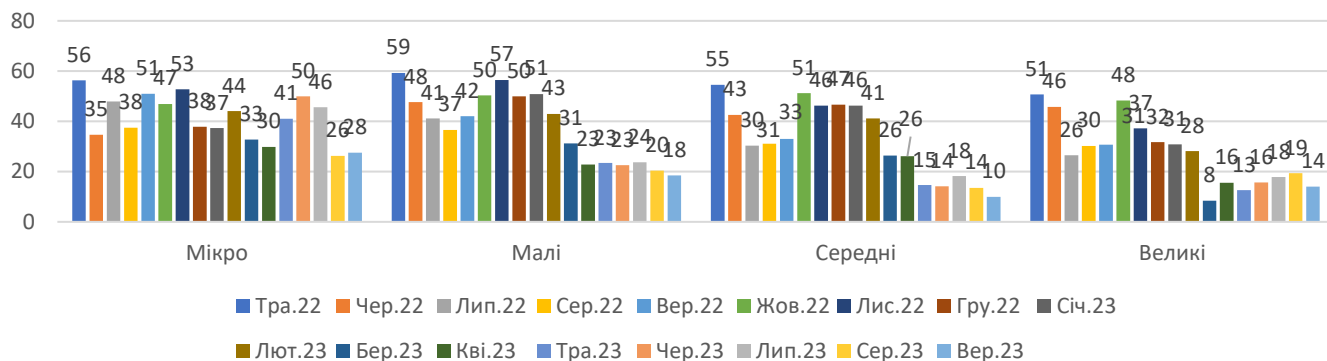
Рівень невизначеності щодо фінансово-економічної ситуації на підприємстві та її динаміка залежать від розміру підприємств. У відсотковому розподілі незначне збільшення відсотка зафіксовано для мікро- (із 21% до 24%) та великих (із 15% до 16%) підприємств. Показники малих (відсоток зменшився із 19% до 17%) та середніх (відсоток зменшився із 14% до 10%) демонструють скорочення рівня невизначеності вже два місяці поспіль.

Рис. 10. Частка опитаних, що не змогли дати відповідь на питання про зміну фінансово-економічного середовища в перспективі на пів року

Невизначеність щодо загальноекономічного середовища, як і у випадку з фінансово-економічною ситуацією, залежить від розміру підприємства. Показник невизначеності мікропідприємств, залишився найвищим та єдиним, що показав збільшення значення із 26% до 28%. Значення малих та середніх підприємств зменшується вже два місяці поспіль (відсоток зменшився із 20% до 18% та із 14% до 10% відповідно). Показник невизначеності щодо загальноекономічного середовища великих підприємств, після незначного підвищення у серпні, у вересні зменшився із 19% до 14%.

Рис. 11. Частка опитаних, що не змогли дати відповідь на питання про зміну загальноекономічного середовища в перспективі на пів року

Тримісячні очікування

Після поступового тримісячного збільшення невизначеність у короткостроковій перспективі знову зменшилась. Водночас показники експорту єдині, для яких значення істотно не змінилось (6,3% у серпні та 6,4% у вересні), уже кілька місяців поспіль залишаються найнижчими. Найвищою є невизначеність для кількості працівників у вимушених відпустках (відсоток зменшився із 16,1% до 15,2%).

Рис. 12. Частка підприємств, які не змогли зробити прогноз про зміну показника в перспективі 3-х місяців, % опитаних

	Тра.22	Чер.22	Лип.22	Сер.22	Вер.22	Жов.22	Лис.22	Гру.22	Січ.23	Лют.23	Бер.23	Кві.23	Тра.23	Чер.23	Лип.23	Сер.23	Вер.23	
Кількість працівників у вимушених відпустках	21.1	9.8	10	13.7	11.1	17.7	14	15.6	15	17.2	15.3	15.9	13.1	15	13.7	16.1	15.2	
Ціни на сировину і матеріали																		15
Ціни на готову продукцію																		14.2
Кількість працівників	14.7	7.6	10.7	15.6	12.9	17.5	15.4	14.3	14	13.4	12.8	14.1	10.3	12.3	10.4	12.1	13.3	
Кредиторська заборгованість	26.6	15	11.4	16.2	14.2	25.9	36.9	35.4	23.2	23.9	16.7	16.3	13.7	13.8	13.5	14.1	13.1	
Дебіторська заборгованість	27.8	15.8	11.4	16.6	14.4	25.9	37.5	35	23.7	24.4	17.4	16.4	13.1	14.6	14	14.5	13.1	
Податкова заборгованість	0	13.6	12.7	14.5	12.5	24.6	35.7	33	22.9	21.8	15.2	15.2	12.3	12.3	12.6	12.8	11.8	
Нові замовлення	19.3	9.3	11.1	15.3	14	17.3	14.8	12.9	12.2	11.6	10	10	8	9.2	10.2	12.8	11.4	
Запаси готової продукції	25.7	11.4	10.2	13.5	12.7	23.1	13.8	13.6	13.4	11.3	10	10.4	8	9.2	9.7	11.1	9.9	
Продаж	17.4	9.3	9.4	15.1	12.1	17.3	14.2	12.7	11.3	11.5	10.2	9.3	7.1	8.2	9.5	10.6	9.6	
Виробництво	16.5	10.1	8.2	14.3	11.7	17.1	14.6	12.9	12.2	11.5	10	8.6	7.1	8.2	9.3	10	9.4	
Запаси сировини та матеріалів	21.4	10.6	10.9	14.1	12.7	16	14.4	13.8	12.4	11.6	10.5	9.8	8.3	9.4	8.6	10.6	8.8	
Експорт	19.4	13.9	6.2	13.9	12.9	15.2	11.8	10.2	8.4	7.8	6.9	7	4.3	5.5	7.7	6.3	6.4	

Created with Datawrapper

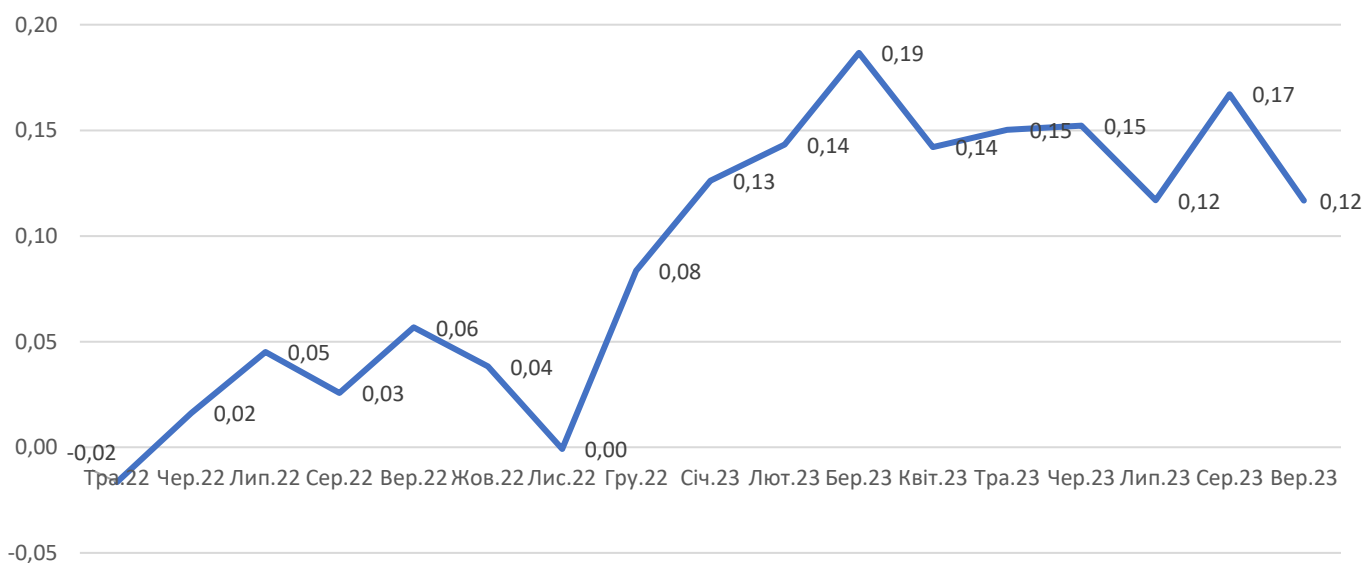
ПОКАЗНИКИ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ТА КОРОТКОСТРОКОВІ ОЧІКУВАННЯ

АГРЕГОВАНИЙ ПОКАЗНИК ПЕРСПЕКТИВ ПРОМИСЛОВОСТІ

Значення агрегованого показника перспектив промисловості (АППП) у вересні порівняно із серпнем 2023 року погіршилось, зменшившись із 0,17 до 0,12.

При цьому, у АППП спостерігаються негативні зміни в значенні двох із трьох його складових: (1) *виробничі очікування* на наступні 3 - 4 місяці зменшились із 0,46 до 0,41, так само як зменшились (2) *оцінки портфелю нових замовлень* із -0,14 до -0,16. При цьому, збільшились (3) *оцінки запасів готової продукції* — із -0,18 до -0,10.

Рис. 13. Агрегований показник перспектив промисловості

ВИРОБНИЦТВО

Зміни щодо попереднього місяця

Уже два місяці поспіль спостерігається покращення результатів виробництва порівняно з попереднім місяцем. Індекс змін виробництва збільшився з 0,18 до 0,21. Частка підприємств, які скорочували обсяги виробництва, дещо зменшилась, із 12,8% до 11,5%, а частка тих підприємств, які нарощували обсяги виробництва, збільшилась із 27,4% до 29,5%. Частка тих виробництв, на яких змін не відбувалось, істотно не змінилась та становить 59,0% (була 59,8%).

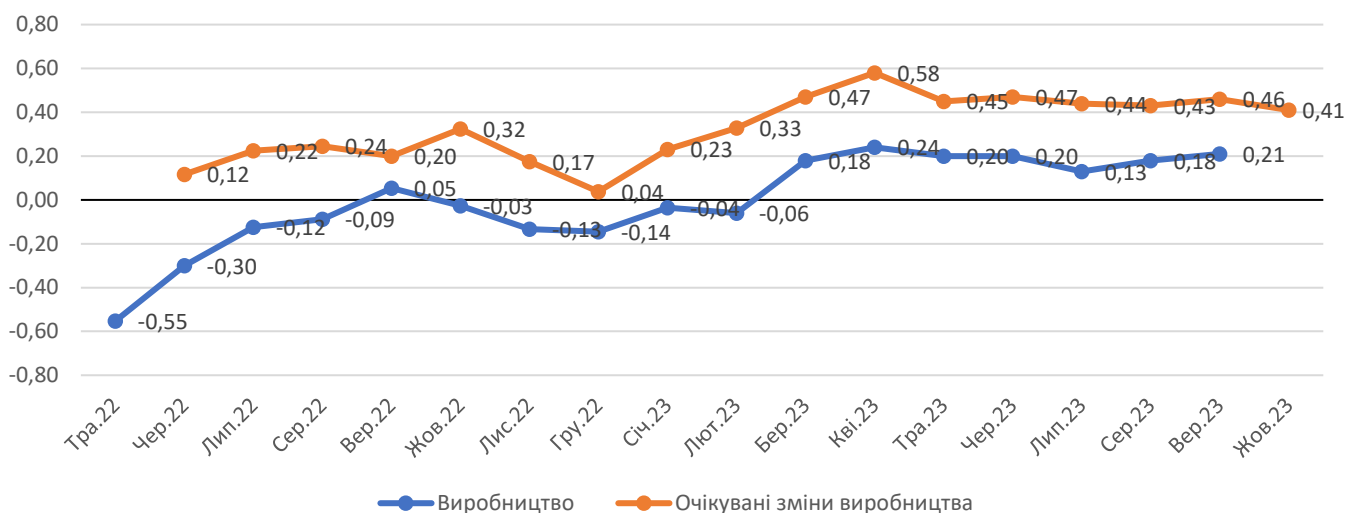
Розмір. Серед підприємств різних розмірів найкращі результати показали середні (0,22) та великі (0,28) підприємства, показник яких є приблизно найвищим. Показник малих підприємств значно нижчий та становить 0,14. Найгірші показники мають мікропідприємства, індекс яких є від'ємним - -0,15.

Регіон. Регіональні відмінності дуже суттєві (найбільше значення 1,00, а найменше — -0,25). Найкращі результати мали підприємства Полтавської (1,00), Одеської (0,52), Тернопільської та Вінницької (по 0,42 для кожної) областей. Найнижчі значення індексу зафіксовано для підприємств Харківської (-0,25) області.

Галузь. Значення індексу різняться для секторів та галузей. Найкраща ситуація в харчовій (0,28) та легкій (0,24) промисловості. Найнижчий та від'ємний показник мають машинобудування (-0,06) та металообробка (-0,15).

Рис. 14. Індекс змін виробництва

Очікування щодо змін виробництва

Показник виробничих змін дещо погіршився порівняно з попереднім місяцем, хоча значення залишається досить високим. ІНДЕКС ОЧІКУВАНИХ ЗМІН ВИРОБНИЦТВА зменшився із 0,46 до 0,41. Зміни відбулись в основному за рахунок переходу частки «оптимістів» до тих, хто не планує змін. Частка підприємств, на яких планується зростання виробництва, зменшилась із 47,6% до 41,7%, а частка тих, хто не очікує змін, збільшилась із 48,5% до 55,4%. Частка підприємств, які планують скорочувати обсяги виробництва навіть незначним чином, зменшилась із 3,9% до 2,9%.

Розмір. Очікування щодо виробництва залежать від розміру підприємств. Найвищим та однаковим показник очікувань є для великих та середніх підприємств, він становить 0,42. Показник малих підприємств є дещо нижчим (0,39). Найгіршим та вдвічі нижчим показник очікувань є для мікропідприємств, який становить 0,17.

Регіон. Плани підприємств суттєво залежать від регіону розташування. Найбільш оптимістичні плани щодо зростання обсягів виробництва мають Полтавська, Тернопільська, Львівська та Івано-Франківська (по 1,00 для кожної) області. Показник очікувань для Закарпатської та Дніпропетровської областей має найнижче значення та дорівнює нулю.

Галузь. Виробничі очікування на три місяці залежать від галузі. Найвищими є показники очікувань поліграфічної (0,58) та харчової (0,53) промисловості. Найнижчий показник, який дорівнює нулю, має металообробка.

ПРОДАЖІ

Зміни щодо попереднього місяця

У вересні темпи скорочення продажів істотно не змінилися. ІНДЕКС ЗМІН ПРОДАЖІВ становить 0,19 (був 0,18 у серпні). У відсотковому розподілі не відбулось суттєвих змін як у частці підприємств, які скорочували продажі (13,5% у серпні та 12,0% у вересні), так і у підприємств, на яких обсяги продажів нарощувались (27,3% проти 28,4% у серпні). Частка підприємств, на яких не відбувалось змін, у вересні також залишилась без значних змін та становить 59,6% (була 59,3%).

Розмір. ІНДЕКС ЗМІН ПРОДАЖІВ середніх (0,20) та великих (0,24) підприємств є найвищим. Показник малих підприємств становить 0,14. Найнижче та єдине від'ємне значення індексу мають мікропідприємства - -0,03.

Регіон. Найвище значення індексу змін продажів зафіксовано для Полтавської (1,00) області, а також для Одеської (0,52) та Тернопільської (0,42) областей. Найнижче та від'ємне значення мають показники Чернівецької (-0,09), Дніпропетровської (-0,10), Закарпатської (-0,17) та Харківської (-0,25) областей.

Галузь. Найвищий ІНДЕКС ЗМІН ПРОДАЖІВ мають легка (0,28) та харчова (0,24) промисловості. Найнижчі та від'ємні показники мають деревообробна (-0,04) промисловість, машинобудування (-0,15) та металообробка (-0,02).

Очікувані зміни продажів

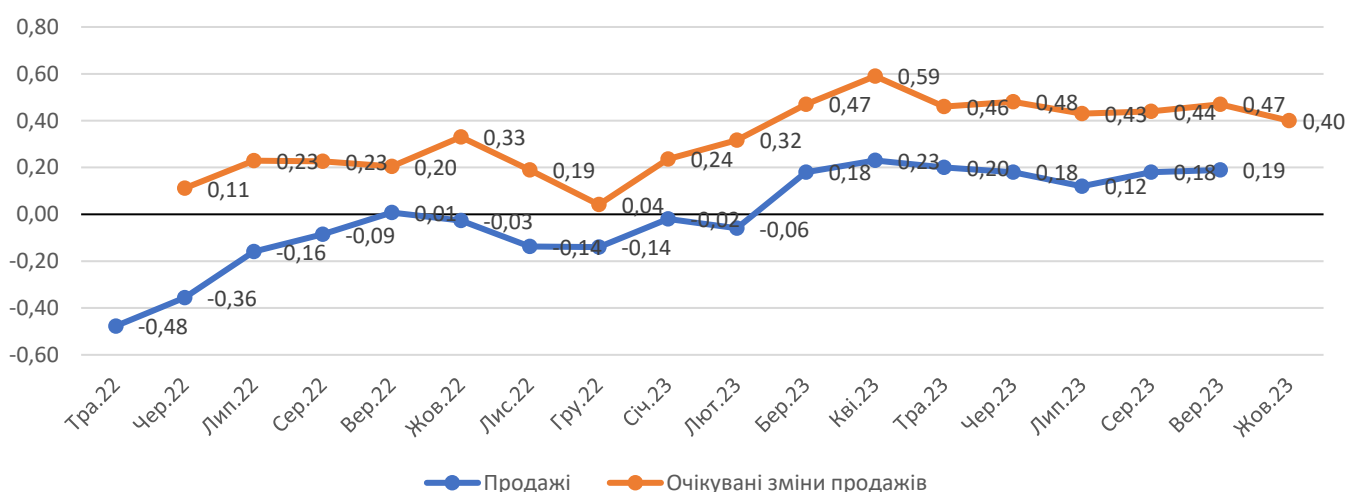
Очікування щодо обсягів продажів погіршились. ІНДЕКС ОЧІКУВАНИХ ЗМІН ОБСЯГІВ ПРОДАЖІВ зменшився з 0,47 до 0,40. Частка опитаних, які планують нарощувати обсяги продажів у наступні три місяці, зменшилась із 48,8% до 41,0%, водночас частка тих, хто очікує на їх скорочення, майже не змінилась та становить 3,1% (було 4,0%). Водночас, відсоток опитаних, які вважають, що нічого не зміниться, збільшився з 47,3% до 55,9%.

Розмір. Показники очікувань для середніх (0,41), великих та малих (по 0,40) підприємств є вищими та приблизно однаковими. Показник мікропідприємств є найнижчим та становить 0,14.

Регіон. У розрізі регіонів найкращі очікування зафіксовано в Полтавській, Тернопільській, Львівській та Івано-Франківській (по 1,00 для кожної) областях, а також в Одеській (0,85) та Рівненській (0,80) областях. Показник очікувань для Вінницької, Дніпропетровської та Закарпатської областей є найнижчим та дорівнює нулю.

Галузь. Найвищі показники очікувань стосовно продажів мають поліграфічна (0,58) та харчова (0,51) промисловості. Показник очікувань металообробки є найнижчим та дорівнює нулю.

Рис. 15. Індекс змін продажів

ЕКСПОРТ

Зміни щодо попереднього місяця

У вересні порівняно із серпнем темпи зростання експорту дещо сповільнились. Значення ІНДЕКСУ ЗМІН ЕКСПОРТУ незначним чином зменшилось, із 0,08 до 0,06. Зменшилась і частка опитаних, у яких обсяги експорту скоротились, із 21,0% до 19,9%, і частка підприємств, які нарощували експорт, із 26,1% до 23,9%. Водночас, частка тих підприємств, на яких обсяги експорту не змінилися, збільшилась із 52,9% до 56,2%.

Розмір. Вищим та приблизно однаковим значення ІНДЕКСУ ЗМІН ЕКСПОРТУ є для великих (0,13) та середніх 0,09 підприємств. Показник мікропідприємств дорівнює нулю. Найнижчий показник із від'ємним значенням мають малі (-0,14) підприємства.

Регіон. У регіональному розрізі найвищими є показники Полтавської (1,00) та Івано-Франківської (0,86) областей. Найнижчим є значення для Сумської (-1,00) області.

Галузь. У галузевому розподілі ІНДЕКС ЗМІН ЕКСПОРТУ має найвище значення для харчової (0,21) та легкої (0,16) промисловості. Найнижче та від'ємне значення мають машинобудування та металообробка (по -0,36 для кожної галузі).

Очікувані зміни експорту

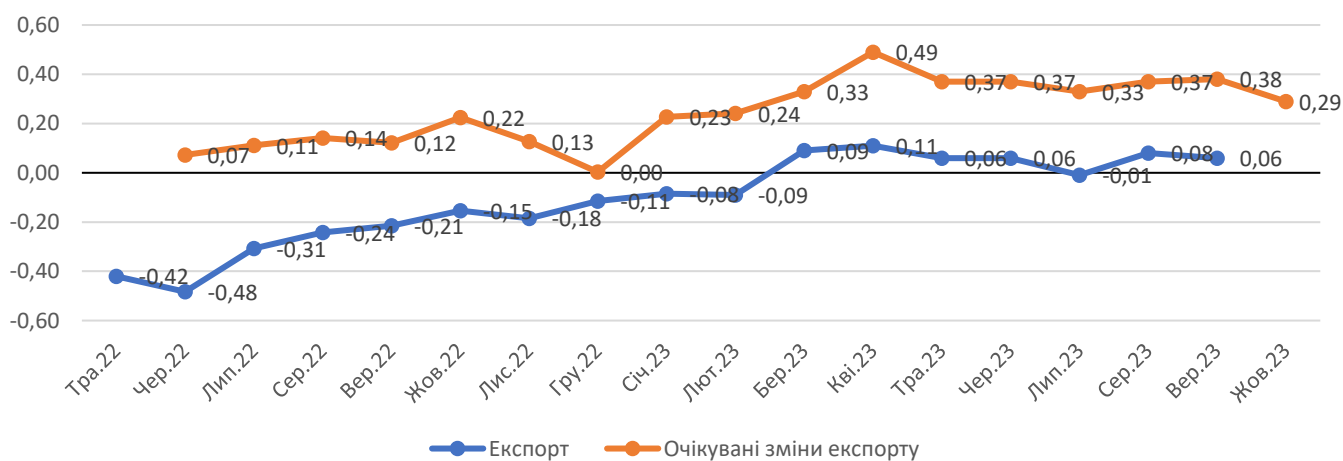
На наступні три місяці очікується погіршення показника. Значення ІНДЕКСУ ОЧІКУВАНИХ ЗМІН ЕКСПОРТУ зменшилось із 0,38 до 0,29. Частка тих, хто планує нарощувати експорт, зменшилась із 38,4% до 31,6%, водночас, частка тих, хто планує скорочувати обсяги, істотно не змінилась та становить 4,0% (була 4,5%). Частка тих, хто не очікує жодних змін, збільшилась із 57,1% до 64,4%.

Розмір. Найвищий та приблизно однаковий показник очікувань щодо експорту мають великі (0,34) та середні (0,30) підприємства. Показник малих (0,19) та мікропідприємств (0,15) є значно нижчим.

Регіон: Найвище значення ІНДЕКСУ ОЧІКУВАНИХ ЗМІН ЕКСПОРТУ зафіксовано для підприємств Полтавської, Львівської, Тернопільської та Івано-Франківської (по 1,00 для кожної) областей. Найгіршими є очікування представників бізнесу м. Києва (-0,17) та Сумської (-0,50) області.

Галузь. Найвище значення ІНДЕКСУ ОЧІКУВАНИХ ЗМІН ЕКСПОРТУ мають харчова (по 0,41) та хімічна (0,26) промисловості. Найнижче та від'ємне значення має машинобудування (-0,11).

Рис. 16. Індекс змін експорту

ЗАПАСИ СИРОВИНИ

Зміни щодо попереднього місяця

Темпи скорочення запасів сировини дещо прискорились. Значення ІНДЕКСУ ЗМІН ЗАПАСІВ СИРОВИНИ зменшилось лише незначним чином, із 0,08 до 0,06. Частка респондентів, що повідомили про збільшення запасів сировини за минулий місяць, зменшилась із 23,5% до 21,3%. Водночас частка опитаних, що вказали на її скорочення, збільшилась із 11,1% до 14,3%. Частка підприємців, у яких у порівнянні з минулим місяцем нічого не змінилось, дещо зменшилась, із 65,4% до 64,5%.

Розмір. Індекс змін ЗАПАСІВ СИРОВИНИ є приблизно однаковим для середніх (0,15) та великих (0,17) підприємств. Показник малих підприємств становить -0,02. Показник мікропідприємств є найнижчим (-0,12).

Регіон. Найчастіше про накопичення запасів сировини повідомляють у Полтавській (1,00), Одеській (0,44) та Тернопільській (0,42) областях. Показники м. Києва (-0,52), а також Харківської (-0,29) області є найнижчими.

Галузь. У галузевому розподілі додатне значення мають харчова (0,23), легка (0,10) та хімічна (0,04) промисловості. Показники деревообробної промисловості (-0,24) та машинобудування (-0,22) є найнижчими.

Очікувані зміни запасів сировини

На наступні три місяці підприємці очікують подальшого прискорення темпів скорочення: ІНДЕКС ОЧІКУВАНИХ ЗМІН ЗАПАСІВ СИРОВИНИ зменшився з 0,31 до 0,26. У відсотковому розподілі частка респондентів, які очікують

накопичення запасів сировини, зменшилась із 34,7% до 31,0%, водночас, частка тих, хто вважає, що запаси сировини будуть скорочуватись, збільшилась із 5,9% до 7,1%. Частка тих, хто вважає, що ситуація не зміниться, збільшилась із 59,5% до 61,9%.

Розмір. ІНДЕКС ОЧІКУВАНИХ ЗМІН ЗАПАСІВ СИРОВИНИ є вищим та приблизно однаковим для середніх (0,30) та великих (0,28) підприємств. Показник малих підприємств становить 0,21. Найнижче та від'ємне значення показника мають мікропідприємства (-0,03).

Регіон. Найвищим ІНДЕКС ОЧІКУВАНИХ ЗМІН ЗАПАСІВ СИРОВИНИ є для Тернопільської та Івано-Франківської (по 1,00 для кожної) областей. Найнижчим значення індексу є для м. Києва (-0,57), а також Сумської (-0,20) та Харківської (-0,11) областей.

Галузь. У галузевому розрізі найвищий показник очікувань щодо змін запасів сировини мають харчова (0,41) та поліграфічна (0,25) промисловості. Найнижчим є значення індексу для металообробки (-0,11).

Рис. 17. Індекси змін запасів сировини

ЗАПАСИ ГОТОВОЇ ПРОДУКЦІЇ

Зміни щодо попереднього місяця

Темпи накопичення запасів готової продукції дещо сповільнились. Значення відповідного індексу у вересні порівняно із серпнем зменшились із -0,25 до -0,28. У відсотковому розподілі дещо збільшилась частка респондентів, що повідомили про скорочення запасів готової продукції (із 32,5% у серпні до 34,9%), водночас, частка тих респондентів, у яких запаси зросли, майже не змінилась та становить 6,7% (була 6,8%). Частка респондентів, які зовсім не відчували змін, дещо зменшилась, із 60,7% до 58,4%.

Розмір. Значення індексу, залежно від розміру підприємства, є нижчим для середніх (-0,30) та малих (-0,33) підприємств. Дещо вищими і приблизно однаковими є показники великих (-0,22) та мікропідприємств (-0,21).

Регіон. Значення індексу залежить від регіону. Найвищим значення індексу є для підприємств Сумської (0,15) та Волинської (0,10) областей. Найнижчими є індекси Тернопільської (-1,00), Івано-Франківської (-0,88) та Львівської (-0,86) областей.

Галузь. У галузевому розподілі найнижчими є значення для поліграфії (-0,57) та виробництва будівельних матеріалів (-0,36). Найвище значення мають хімічна промисловість (-0,17) та машинобудування (-0,18).

Очікувані запаси готової продукції

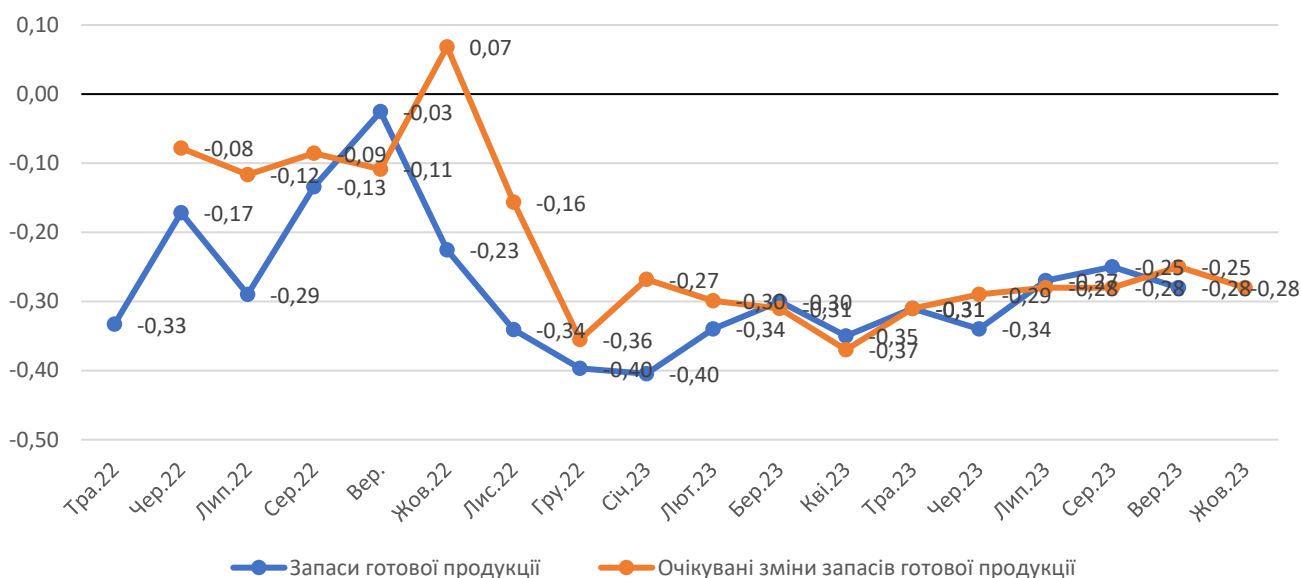
У майбутньому керівники підприємств очікують на подальше зменшення показника. ІНДЕКС ОЧІКУВАНИХ ЗМІН ЗАПАСІВ ГОТОВОЇ ПРОДУКЦІЇ зменшився із -0,25 до -0,28. Зменшилась і частка опитаних, які вважають, що запаси готової продукції в наступні три місяці скорочуватимуться (із 30,7% до 28,6%), і частка тих, хто очікує їх збільшення (із 4,0% до 1,7%). Відсоток же тих, хто вважає, що нічого не зміниться, збільшився з 65,3% до 69,7%.

Розмір. Значення показника залежить від розміру підприємства. Найвищим та приблизно однаковим значення індексу є для мікро- (-0,19) та великих (-0,16) підприємств. Показник середніх (-0,30) та малих (-0,33) підприємств є значно нижчим та приблизно однаковим.

Регіон. У регіональному розподілі вищим за нуль показник очікувань є для Полтавської (0,05), Черкаської (0,03) та Кіровоградської (0,02) областей. Показник очікувань для Чернігівської, Закарпатської та Запорізької областей дорівнює нулю. Показники інших областей мають від'ємне значення, та найнижчими є показники Тернопільської і Львівської (по -1,00 для кожної) областей.

Галузь. Значення індексу є найвищим для металообробки (-0,11). Найнижчими є показники поліграфії (-0,55) та харчової (-0,32) промисловості.

Рис. 18. Індеси змін запасів готової продукції

НОВІ ЗАМОВЛЕННЯ

Зміни щодо попереднього місяця

Динаміка зростання нових замовлень залишилась без суттєвих змін. ІНДЕКС ЗМІН НОВИХ ЗАМОВЛЕНЬ у вересні становить 0,16 (був 0,15 у серпні). Частка тих, у кого зросла кількість нових замовлень, майже не змінилась та становить 25,8% (була 25,7%), так само як і частка тих, хто повідомив про скорочення їхньої кількості, яка становить 12,2% (була 12,0%). Частка тих, хто не відчув змін, становить 62,0% (було 62,3%).

Розмір. Значення індексу є приблизно вищим та знаходиться приблизно в одному діапазоні для великих (0,22) та середніх (0,16) підприємств. Показник малих підприємств становить 0,09. Показник мікропідприємств є найнижчим та становить 0,02.

Регіон. Серед регіонів нові замовлення найбільше зростали в Полтавській (1,00) та Тернопільській (0,42) областях, у той час як у Дніпропетровській та Харківській (по -0,15 для кожної) областях нові замовлення найбільше скоротились.

Галузь. Найкраще попереднього місяця ситуація з новими замовленнями складалась для харчової (0,23) та легкої (0,15) промисловості. Найнижчі та від'ємні показники мають машинобудування (-0,03), деревообробна (-0,04) промисловість та металообробка (-0,10).

Очікувані зміни нових замовлень

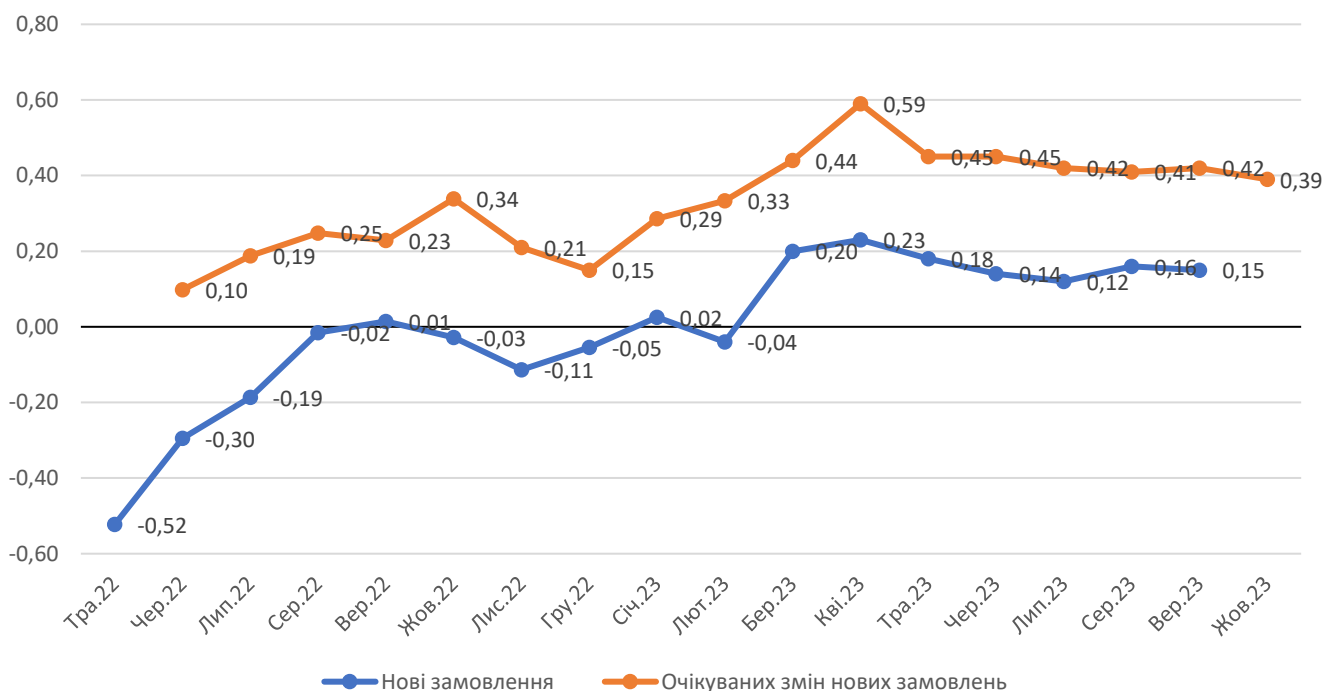
У наступні три місяці підприємці також не очікують значних змін показника. Значення ІНДЕКСУ ОЧІКУВАНИХ змін нових замовлень становить 0,39 (було 0,42). Частка тих, хто очікує на збільшення нових замовлень, незначним чином зменшилась із 44,9% до 41,3%. Водночас, із 51,1% до 55,3% збільшилась частка тих, хто не очікує жодних змін у наступні три місяці. Частка респондентів, які очікують на скорочення обсягу нових замовлень, незначним чином зменшилась із 4,1% до 3,1%.

Розмір. Показник очікувань є приблизно однаковим для середніх (0,43) та великих і малих (по 0,38 для кожного) підприємств. Показник мікропідприємств є значно нижчим (0,19).

Регіон. Значення індексу мають суттєві регіональні відмінності. У Полтавській, Тернопільській та Івано-Франківській (по 1,00 для кожної) областях бізнес більшою мірою ніж в інших регіонах очікує на збільшення нових замовлень. Показник Житомирської області дорівнює нулю. Разом із тим, показник Сумської (-0,07) області єдиний має від'ємне значення.

Галузь. Найкращі очікування щодо нових замовлень мають харчова (0,53) та поліграфічна (0,42) промисловості. Показник металообробки є найнижчим та дорівнює нулю.

Рис. 19. Індекси змін нових замовлень

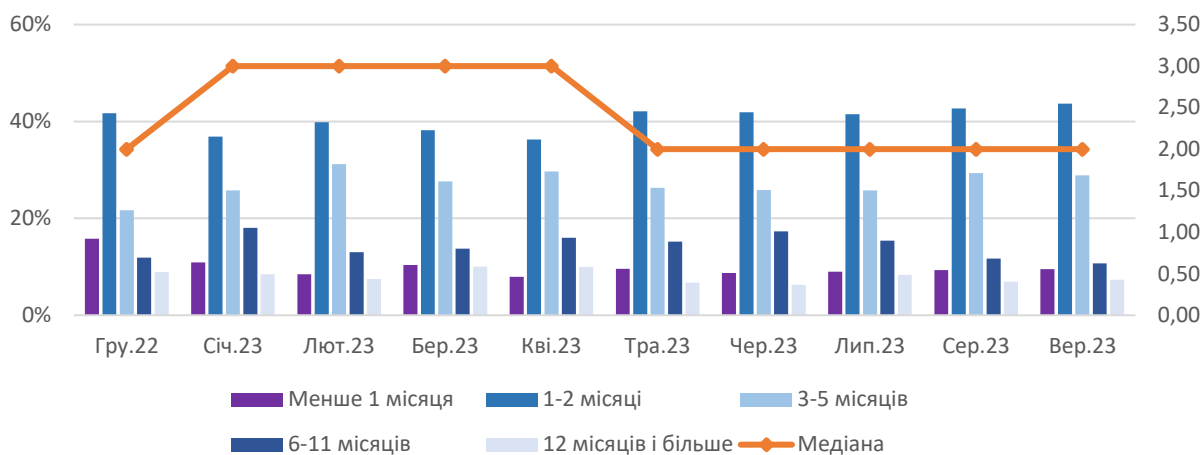
НОВІ ЗАМОВЛЕННЯ

Забезпеченість замовленнями наперед

У вересні 2023 року середній термін забезпеченості новими замовленнями для опитаних підприємств залишився на попередньому рівні двох місяців, на якому він залишався з травня до серпня. Перед цим, у січні - квітні 2023 року, цей термін був більшим і складав три місяці.

53% підприємств повідомили у вересні, що мають замовлення на термін до двох місяців. Ця частка практично не змінюється з травня 2023 року. Зокрема, у вересні 9% підприємств мали замовлення на термін менше одного місяця, а 44% – на 1 - 2 місяці.

Рис. 20. Час, на який підприємства забезпечені замовленнями

Розмір. Забезпеченість замовленнями зростає зі збільшенням розміру підприємств. Так, мікропідприємства в середньому забезпечені новими замовленнями лише на один місяць (медіанне значення), тоді як малий бізнес – на 2, а середній і великий – на 3 місяці.

78% мікропідприємств та 60% малих мають замовлення лише на період до двох місяців. Водночас, 32% великих підприємств та 18% середніх забезпечені замовленнями на 6 місяців і більше.

Галузь. У вересні 2023 року порівняно найдовші середні терміни нових замовлень, які, утім, склали лише три місяці (медіанне значення), було зафіксовано в галузях машинобудування, деревообробки й поліграфії¹.

Усі інші галузі промисловості, представлені у цьому опитуванні, у серпні були забезпечені замовленнями на 1,5 - 2 місяці. Також варто зазначити, що більше 70% підприємств у галузі виробництва будівельних матеріалів мають замовлення терміном лише до двох місяців. Ця частка більша ніж серед інших галузей промисловості.

Регіон. Між підприємствами в різних областях спостерігаються відмінності в забезпеченні замовленнями². Середній термін забезпечення замовленнями найбільший для підприємств Київської області, у середньому він склав 12 місяців (медіанне значення).

Також терміни замовлень порівняно високі для підприємств Волинської та Полтавської областей (6 місяців). З іншого боку, найменший середній період замовлень – лише на половину місяця – зафіксований у Харківській області. У Хмельницькій, Чернівецькій і Чернігівській областях цей термін також в середньому невеликий – 1 місяць.

ЦІНИ НА СИРОВИНУ ТА МАТЕРІАЛИ

Зміни щодо попереднього місяця

Майже половина опитаних вказала на збільшення цін на сировину та матеріали. Значення ІНДЕКСУ ЗМІН ЦІН НА СИРОВИНУ ТА МАТЕРІАЛИ становить 0,44. Частка керівників підприємств, що вказали на збільшення цін у вересні порівняно із серпнем становить 46,4%. Лише 3,3% опитаних повідомили про зменшення ціни. Частка тих, хто вважає, що ціни не змінювались порівняно з попереднім місяцем, становить 50,4%.

Розмір. Найчастіше про збільшення цін на сировину та матеріали говорять керівники великих (0,50) та мікропідприємств (0,53). Показник малих (0,41) та середніх (0,38) підприємств є нижчим та приблизно однаковим.

¹ У цьому аналізі не розглядаються підприємства галузей сільського господарства, будівництва, торгівлі та послуг, а також підприємства, що ввійшли до категорії «Інші виробництва».

² До порівняння не включено регіони, у яких не були опитані підприємства. Детальніше див. розділ «Вибірка».

Регіон. Зафіксовано суттєві регіональні відмінності. Значення індексу є вищим для Полтавської (0,89) та Запорізької (0,83) областей. Показник Рівненської області є найнижчим та дорівнює нулю.

Галузь. У галузевому розрізі значення індексу змін цін на сировину та матеріали є найвищим для деревообробної (0,77) промисловості. Найнижче значення індексу має харчова (0,33) промисловість.

Очікувані зміни цін на сировину та матеріали

Більшість респондентів не очікують суттєвих змін щодо цін на сировину та матеріали в наступні три місяці. Індекс очікуваних змін цін на сировину та матеріали становить 0,16. Частка респондентів, які вважають, що змін не відбудеться, становить 79,3%. 18,9% опитаних вважають, що ціни будуть підвищуватись. Лише 1,8% респондентів вважає, що ціни на сировину та матеріали в наступні три місяці зменшуватимуться.

Розмір. Показник мікропідприємств (0,33) є найвищим. Значення індексу великих (0,20) та малих (0,18) підприємств є приблизно однаковим. Найнижчим показник є для середніх (0,12) підприємств.

Регіон. Найбільше про можливе збільшення цін на сировину та матеріали говорять у Полтавській (0,89), Сумській (0,79) областях та м. Києві (0,57), а також у Харківській (-0,55) області. Показники Івано-Франківської (-0,06), Львівської (-0,07) та Волинської (-0,08) областей мають найнижче та від'ємне значення.

Галузь. У галузевому розрізі найвище значення індексу має машинобудування (0,48). Найнижчий показник очікувань у деревообробної (0,06) промисловості.

Рис. 21. Індекси змін цін на сировину та матеріали

ЦІНИ НА ГОТОВУ ПРОДУКЦІЮ (ВІДПУСКНІ ЦІНИ)

Зміни щодо попереднього місяця

Значення індексу змін цін на готову продукцію становить 0,38 що є досить високим показником. Частка керівників підприємств, що вказали на збільшення цін у вересні, становить 41,2%. 3,3% респондентів зазначили зменшення ціни. Більше половини опитаних (55,5%) вважає, що ціни не змінювались порівняно з попереднім місяцем.

Розмір. Найчастіше про збільшення цін на готову продукцію говорять на великих (0,43) та мікропідприємствах (0,48). Показники середніх (0,34) та малих (0,36) підприємств є приблизно однаковими та нижчими.

Регіон. Зафіксовано суттєві регіональні відмінності. Значення індексу є вищим для Запорізької (0,87), Сумської та Полтавської (по 0,79 кожна) областей. Показник Рівненської області є найнижчим та дорівнює нулю.

Галузь. У галузевому розрізі значення індексу змін цін на готову продукцію є найвищим для деревообробної (0,68) промисловості. Найнижче значення індексу має харчова (0,27) промисловість.

Очікувані зміни цін на готову продукцію

Більшість респондентів вважає, що в наступні три місяці відпускні ціни суттєво не зміняться. Індекс очікуваних змін цін на готову продукцію становить 0,18. Частка респондентів, що не очікують змін, становить

79,6%. 19,5% опитаних очікує підвищення цін у наступні три місяці. Лише 1,7% респондентів вважає, що ціни на сировину та матеріали в наступні три місяці зменшуватимуться.

Розмір. Показник мікропідприємств (0,31) є найвищим. Значення індексу великих (0,21) та малих (0,19) підприємств є приблизно однаковим. Найнижчим показник є для середніх (0,14) підприємств.

Регіон. Найбільше про можливе підвищення відпускних цін говорять у Сумській (0,93), Полтавській (0,84) та Харківській (0,55) областях. Показник Львівської (-0,070) області єдиний має від'ємне значення.

Галузь. У галузевому розрізі найвище значення індексу має машинобудування (0,46). Найнижчий показник очікувань у деревообробній (0,06) промисловості.

Рис. 22. Індекси змін цін на готову продукцію

ДЕБІТОРСЬКА ЗАБОРГОВАНІСТЬ

Зміни щодо попереднього місяця

Показник дебіторської заборгованості істотно не змінюється вже три місяці поспіль. Значення ІНДЕКСУ ЗМІН ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНІСТІ становить -0,18 (було -0,19), що говорить про незначні зміни у відсотковому розподілі відповідей. Частка тих, хто повідомив про скорочення заборгованості, становить 34,0% (була 33,8%), частка тих, у кого накопичилась заборгованість, становить 13,2% (була 13,0%). Частка тих, для кого нічого не змінилось, незначним чином зменшилась, із 53,2% до 52,8%.

Розмір. Ситуація з дебіторською заборгованістю є приблизно однаковою та значно кращою для середніх (-0,25), малих (-0,28) та мікро- (-0,27) підприємств. Показник великих підприємств є найвищим та становить -0,03.

Регіон. Зафіксовані суттєві регіональні різниці в значеннях цього показника. У розрізі регіонів найбільше зростання дебіторської заборгованості було зафіксовано у Вінницькій (0,42) області та м. Києві (0,33). Водночас у Львівській, Тернопільській та Івано-Франківській (по -1,00 для кожної) областях показник дебіторської заборгованості скоротився найбільше.

Галузь. При галузевому розподілі найвище та додатне значення має машинобудування (0,06). Найнижчими є показники поліграфічної (-0,31) та харчової (-0,26) промисловості.

Очікувані зміни дебіторської заборгованості

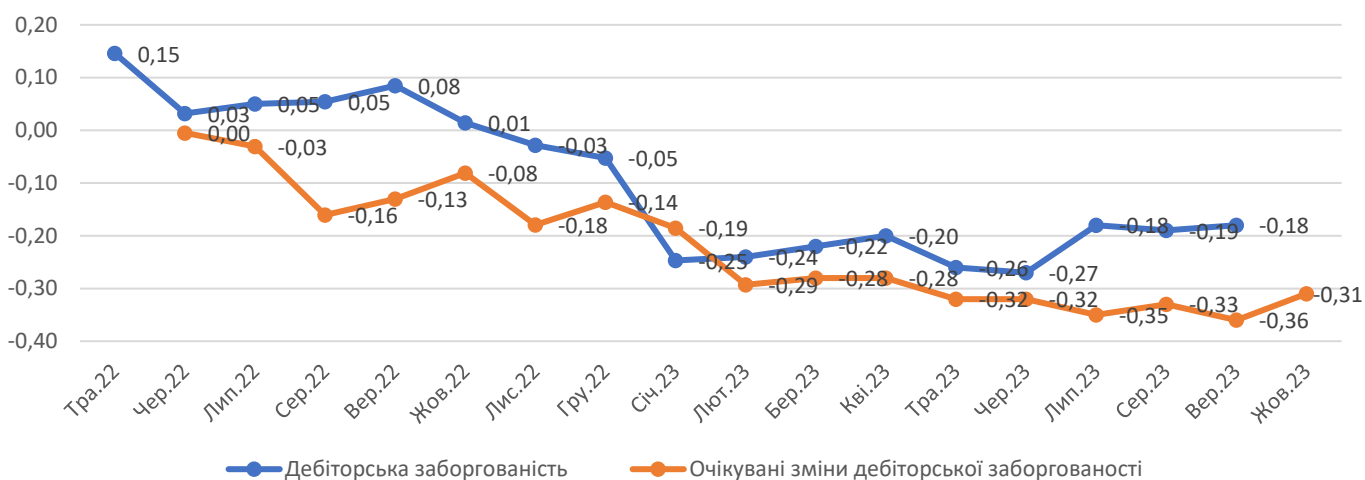
У перспективі трьох місяців підприємці очікують на незначне погіршення показника. ІНДЕКС ОЧІКУВАНИХ ЗМІН ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНІСТІ збільшився з -0,36 до -0,31. Частка опитаних, що очікують накопичення заборгованості, дещо збільшилась, із 2,7% до 3,7%, водночас, частка тих, хто очікує на її скорочення, зменшилась із 38,2% до 36,5%. Частка тих, хто вважає, що нічого не зміниться, істотно не змінилась та становить 59,8% (була 59,1%).

Розмір. При розподілі за розміром вище значення показника мають великі (-0,17) та мікропідприємства (-0,26). Найнижче значення індексу мають середні (-0,36) та малі (-0,42) підприємства.

Регіон. У регіональному розподілі найбільше та вище за нуль значення мають Полтавська (0,37) область, м. Київ (0,15) та Кіровоградська (0,05) область. Найнижчими є показники Сумської, Івано-Франківської та Тернопільської областей (по -1,00 для кожної).

Галузь. Найвищим є показник очікувань зі збільшення дебіторської заборгованості для деревообробної (-0,17) промисловості, а найнижчий показник мають виробництво будівельних матеріалів та харчова промисловість (по -0,37 для кожної галузі).

Рис. 23. Індекси змін дебіторської заборгованості

КРЕДИТОРСЬКА ЗАБОРГОВАНІСТЬ

Зміни щодо попереднього місяця

У вересні порівняно із серпнем показник кредиторської заборгованості дещо покращився. ІНДЕКС ЗМІН КРЕДИТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНІСТІ зменшився з -0,22 до -0,25. Частка опитаних, що повідомили про накопичення заборгованості, істотно не змінилась та становить 8,1% (була 8,7%), тоді як частка тих, для кого кредиторська заборгованість скоротилась, дещо збільшилась, із 32,0% до 34,3%. Частка тих, для кого нічого не змінилось за минулий місяць, зменшилась із 59,3% до 57,6%.

Розмір. Показник малих та середніх (по -0,34 для кожного) підприємств є кращим та однаковим. Показник великих (-0,10) та мікропідприємств (-0,09) є приблизно однаковим та гіршим.

Регіон. Зафіксовано суттєві регіональні відмінності. Ситуація з накопиченням кредиторської заборгованості є найгіршою в Черкаській та Запорізькій (по 0,17) областях, а також у Кіровоградській (0,14) і Вінницькій (0,12) областях. Найкраща ситуація у Львівській, Івано-Франківській та Тернопільській (по -1,00 для кожної) областях.

Галузь. У галузевому розподілі найвищим є показник для машинобудування (-0,06) та деревообробки (-0,11). Найнижчим є значення для харчової (-0,39), поліграфічної (-0,33) промисловості.

Очікувані зміни кредиторської заборгованості

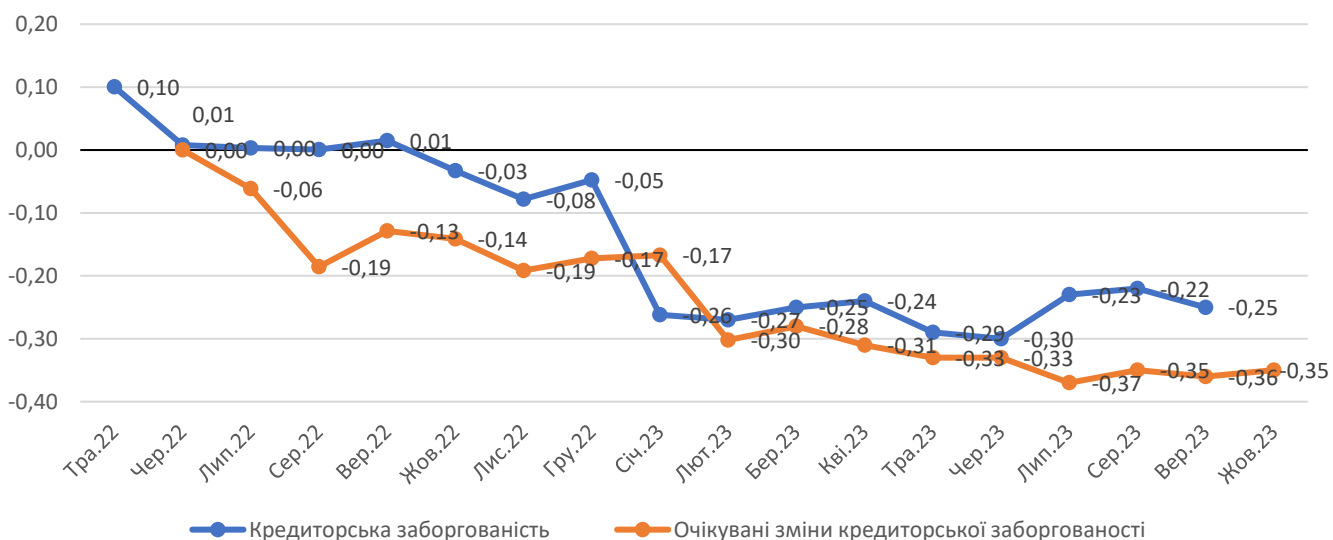
На наступні три місяці підприємці не очікують суттєвих змін показника. ІНДЕКС ОЧІКУВАНИХ ЗМІН КРЕДИТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНІСТІ становить -0,35 (був -0,36). Частка тих, хто очікує на скорочення обсягів кредиторської заборгованості, майже не змінилась (36,3% у серпні та 36,1% у вересні), частка тих, хто очікує на її накопичення, не змінилась та становить 0,07%, як і попереднього місяця. Частка тих респондентів, які вважають, що нічого не зміниться, також майже не змінилась (була в 63,0% у серпні та 63,2% у вересні).

Розмір. Показник очікуваної кредиторської заборгованості для великих (-0,24) та мікропідприємств (-0,15) є гіршим. Показник середніх (-0,40) та малих (-0,44) підприємств є нижчим та значно кращим.

Регіон. Показник очікувань за кредиторською заборгованістю є додатним та вищим від нуля для м. Києва (0,05) і Кіровоградської (0,02) області. Найнижчими є показники Івано-Франківської, Сумської, та Тернопільської (по -1,00 для кожної) областей.

Галузь. Серед галузей найвищими є показники деревообробки (-0,17). Найнижче значення має харчова (-0,46) промисловість.

Рис. 24. Індекс змін кредиторської заборгованості

ПОДАТКОВА ЗАБОРГОВАНІСТЬ

Зміни щодо попереднього місяця

Темпи скорочення податкової заборгованості сповільнились. ІНДЕКС ЗМІН ПОДАТКОВОЇ ЗАБОРГОВАНІСТІ у вересні порівняно із серпнем не змінився та становить -0,31. Частка підприємств, що повідомили про скорочення податкової заборгованості за минулий місяць, дещо збільшилась, із 32,6% до 33,2%, а частка респондентів, які вказали на збільшення податкової заборгованості, при цьому, незначним чином зменшилась, із 2,3% до 1,0%. Частка тих, хто вважає, що жодних змін не відбулось, майже не змінилась та становить 65,8% (була 65,0%).

Розмір. Показники податкової заборгованості є вищими та приблизно однаковими для великих (-0,21) та мікропідприємств (-0,27). Значення середніх (-0,34) та малих (-0,41) є значно нижчим та кращим.

Регіон. Спостерігаються суттєві відмінності в значенні цього показника за регіонами. Найвищими та додатними є значення Вінницької (0,07), Волинської (0,06) та Кіровоградської (0,05) областей. Найнижчими є показники Сумської, Львівської, Івано-Франківської та Тернопільської областей (по -1,00 для кожної).

Галузь. Найвище значення має показник податкової заборгованості для деревообробної (-0,13) промисловості та машинобудування (-0,19). Значення поліграфічної та харчової (по -0,44 для кожної) промисловості є найнижчими.

Очікувані зміни податкової заборгованості

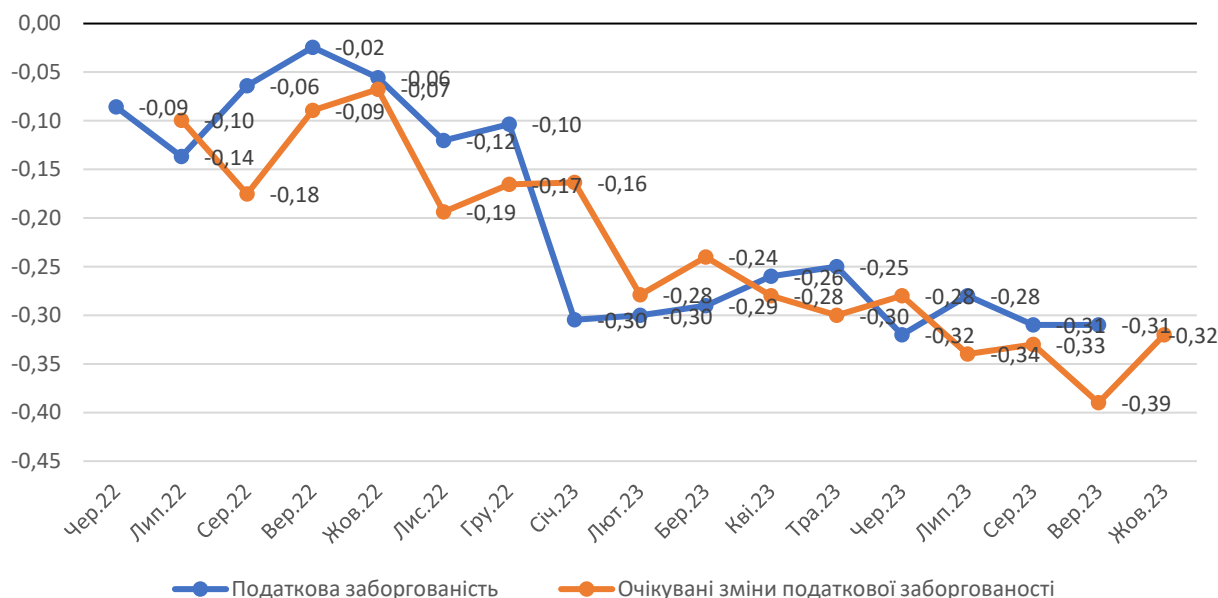
На наступні три місяці підприємці очікують на значне погіршення показника. ІНДЕКС ОЧІКУВАНИХ ЗМІН ПОДАТКОВОЇ ЗАБОРГОВАНІСТІ збільшився з -0,39 до -0,32. Зменшилась частка тих, хто прогнозує скорочення податкової заборгованості (із 37,5% до 33,4%), а частка тих, хто очікує на її збільшення, незначним чином збільшилась із нуля до 0,8%. Із 62,5% до 65,8% збільшилась частка тих, хто не очікує змін.

Розмір. Показники очікувань щодо податкової заборгованості є гіршими для великих (-0,18) та мікропідприємств (-0,16). Показники малих (-0,44) та середніх (-0,37) підприємств є значно кращими.

Регіон. У регіональному розподілі показник очікувань Кіровоградської області єдиний має додатне значення (0,02). Показник Івано-Франківської та Тернопільської областей є найнижчим (по -1,00 для кожної).

Галузь. Найвищим показник очікувань податкової заборгованості є для деревообробної промисловості та металообробки (по -0,13 для кожної галузі). Найнижчими є показник для харчової (-0,43) промисловості.

Рис. 25. Індекс змін податкової заборгованості

КІЛЬКІСТЬ ПРАЦІВНИКІВ

Зміни щодо попереднього місяця

Темпи скорочення зайнятості сповільнились, показник майже не змінився порівняно із серпнем. Індекс змін кількості працівників у вересні 2023 року становить -0,04 (був -0,03). Зменшилась і частка респондентів, що повідомляють про скорочення кількості співробітників, задіяних в усіх операціях (із 8,5% до 6,1%), і частка тих, хто вказав на їх збільшення (із 4,7% до 1,9%). Частка тих, для кого нічого не змінилось, збільшилась із 86,8% до 92,0%.

Розмір. Показник є вищим та приблизно однаковим для малих (-0,01), та середніх (-0,01) підприємств. Водночас показник великих (-0,08) та мікропідприємств є суттєво нижчим (-0,12).

Регіон. У регіональному розподілі вищим за нуль є показник Львівської (0,04) області. Найнижче значення мають Харківська (-0,16), Сумська (-0,15), Хмельницька (-0,14) та Чернівецька (-0,13) області.

Галузь. Показники деревообробної, легкої та поліграфічної промисловості дорівнюють нулю. Показники інших галузей мають від'ємне значення, проте найнижчими є показники хімічної (-0,15) промисловості та виробництва будівельних матеріалів (-0,14).

Очікувані зміни кількості працівників

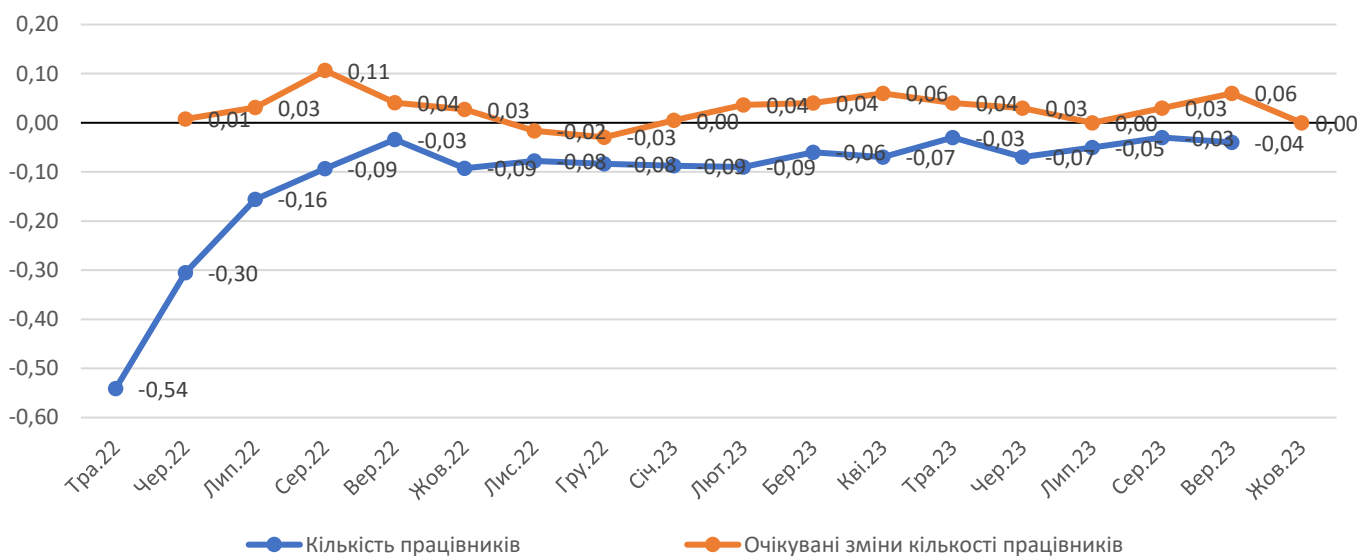
У майбутні три місяці опитані керівники підприємств очікують на прискорення темпів скорочення кількості працівників: Індекс очікуваних змін кількості працівників зменшився з 0,06 до нуля. У відсотковому розподілі зменшилась і частка тих опитаних, які планують збільшувати кількість працівників, із (7,0% до 3,0%), водночас, частка тих, хто очікує на скорочення кількості працівників, істотно не змінилась (2,3% у серпні та 3,0% у вересні). Частка тих, хто не планує змін, збільшилась із 90,7% до 94,0%.

Розмір. Показник середніх підприємств є додатним та становить 0,02, а показник малих підприємств дорівнює нулю. Показники великих (-0,01) та мікропідприємств (-0,08) мають від'ємне значення.

Регіон. Значення індексу очікуваних змін кількості працівників суттєво залежить від регіону розташування підприємства. У регіональному розподілі найвищий показник очікувань зафіксовано для Чернігівської (0,19), Чернівецької (0,12) та Дніпропетровської (0,05) областей, показники яких є вищими за нуль. Нижчі та від'ємні значення показника мають Львівська (-0,04) область, м. Київ (-0,05), а також Харківська (-0,11), Сумська (-0,12) та Хмельницька (-0,22) області.

Галузь. У галузевому розрізі найвищим індекс очікувань є для легкої (0,08) та харчової (0,02) промисловості. Найнижчий показник має хімічна (-0,12) промисловість.

Рис. 26. Індекс змін кількості працівників

ПРАЦІВНИКИ У ВИМУШЕНИХ ВІДПУСКАХ

Зміни щодо попереднього місяця

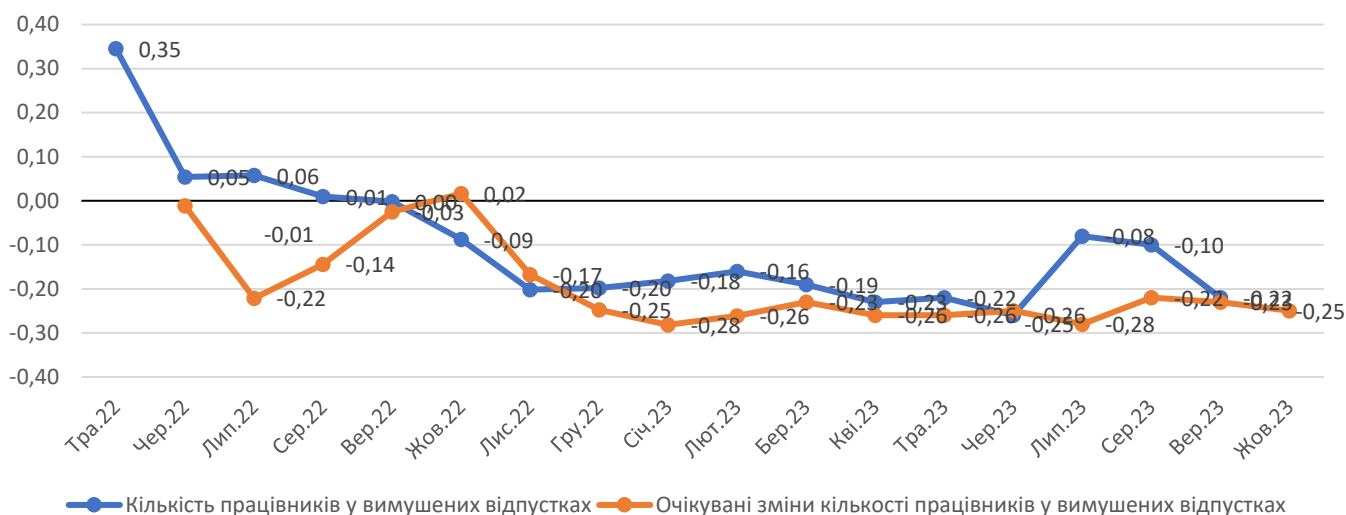
Темпи скорочення кількості працівників у вимушених відпустках значно прискорились. ІНДЕКС ЗМІН КІЛЬКОСТІ ПРАЦІВНИКІВ У ВИМУШЕНИХ ВІДПУСКАХ зменшився вдвічі, із -0,10 до -0,22. Частка тих, хто повідомив про збільшення таких працівників, зменшилась із 8,0% до 3,1%. Водночас, частка тих, хто вказав на їх скорочення, збільшилась із 18,5% до 25,8%. Частка тих, для кого за минулий місяць ситуація не змінилась, дещо зменшилась, із 73,5% до 71,0%.

Розмір. Показник мікро- (-0,06) та великих (-0,09) підприємств є вищим та приблизно однаковим, а показник середніх (-0,29) та малих (-0,30) є значно нижчим.

Регіон. Найбільшою мірою з-поміж різних регіонів зростання показника спостерігається для підприємств Вінницької (0,12), Волинської (0,10) та Кіровоградської (0,07) областей, а найчастіше про зменшення кількості співробітників, що перебувають у вимушених відпустках, повідомляють у Львівській, Івано-Франківській та Тернопільській (по -1,00 кожна) областях.

Галузь. У галузевому розподілі гірші показники щодо кількості працівників у вимушених відпустках мають металообробка (0,07) та машинобудування (0,03), показники яких є додатними. Показники поліграфічної (-0,33) та харчової (-0,32) промисловості є найнижчими.

Рис. 27. Індекси змін кількості працівників у вимушених відпустках

Очікувані зміни кількості працівників у вимушених відпустках

Підприємства, які мають працівників у вимушених відпустках, очікують на скорочення їх кількості. ІНДЕКС очікуваних змін кількості ПРАЦІВНИКІВ У ВИМУШЕНИХ ВІДПУСТКАХ дещо зменшився із -0,23 до -0,25. Частка тих підприємств, на яких очікується зростання кількості працівників у вимушених відпустках, дещо зменшилась, із 1,3% до 0,7%. Водночас, частка тих, хто вважає, що кількість таких працівників на їхньому підприємстві скоротиться, дещо збільшилась, із 25,2% до 26,9%. Частка тих, хто вважає, що жодних змін не відбудеться, незначним чином зменшилась із 73,6% до 72,3%.

Розмір. Показники мікро- (-0,10) та великих (-0,15) підприємств є вищими. Показники середніх (-0,30) та малих (-0,35) підприємств є значно нижчими.

Регіон. Показники очікувань для Сумської (0,17) та Кіровоградської (0,03) областей є вищими та додатними. Показники Львівської, Івано-Франківської та Тернопільської (по -1,00 кожна) областей є найнижчими.

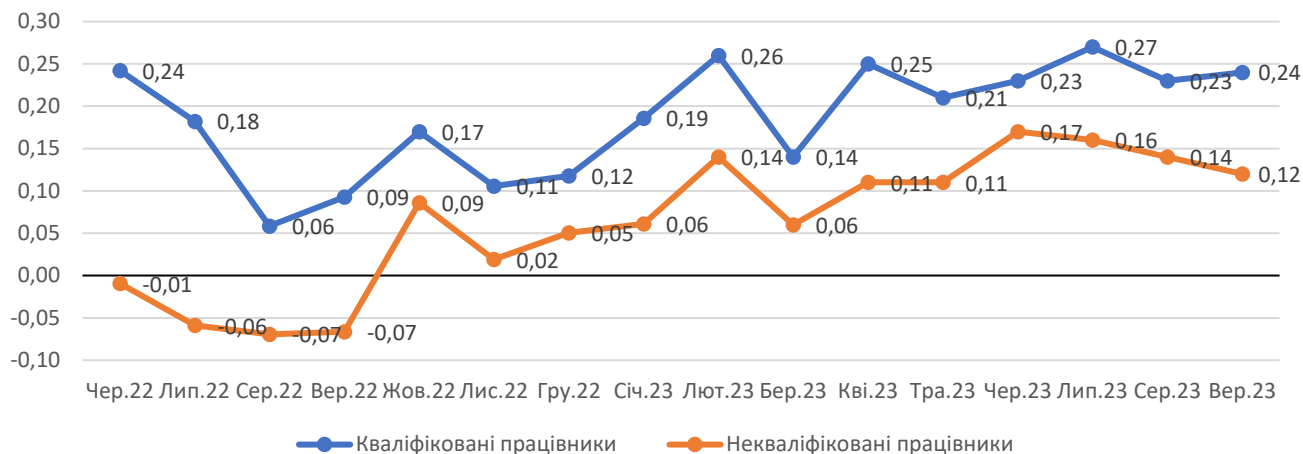
Галузь. Найвищим є показник очікувань щодо кількості працівників у вимушених відпустках для металообробки (-0,08). Найнижчим є показник для харчової (-0,39) та поліграфічної (-0,36) промисловості.

КВАЛІФІКОВАНІ ТА НЕКВАЛІФІКОВАНІ ПРАЦІВНИКИ

У вересні 2023 року труднощі в пошуку кваліфікованих працівників істотно не змінились, водночас труднощі в пошуку некваліфікованих працівників поступово зменшуються вже три місяці поспіль. Значення ІНДЕКСУ ТРУДНОЩІВ У ПОШУКУ КВАЛІФІКОВАНИХ ПРАЦІВНИКІВ становить 0,24 (було 0,23). Значення ІНДЕКСУ ТРУДНОЩІВ У ПОШУКУ НЕКВАЛІФІКОВАНИХ ПРАЦІВНИКІВ зменшилось із 0,14 до 0,12.

Частка керівників підприємств, які вказали на те, що кваліфікованих працівників важче знайти, майже не змінилась та становить 25,7% (була 25,4%). Так само, як і частка тих, кому важче шукати некваліфікованих працівників (17,6% у серпні та 18,0% у вересні). Відсоток тих, кому легше знайти кваліфікованих працівників, істотно не змінився та становить 1,5% (був 1,2%), тоді як частка тих, кому легше шукати некваліфікованих працівників, незначним чином збільшилась, із 4,4% до 5,7%. При цьому, частка тих, хто не відчуває жодних змін у пошуку кваліфікованих робітників, зменшилась із 73,4% до 72,8%, а для некваліфікованих працівників відсоток зменшився з 78,0% до 76,3%.

Рис. 28. Індекси змін кваліфікованих та некваліфікованих працівників

Кваліфіковані працівники

Розмір. Показник є нижчим та приблизно однаковим для малих (0,23) та середніх (0,22) підприємств. Показник великих підприємств є дещо вищим та становить 0,26. Найважче шукати кваліфікованих працівників мікропідприємствам, показник яких є найвищим та становить 0,39.

Регіон. Зафіксовано суттєві регіональні відмінності на ринку праці. У регіональному розподілі найлегше шукати кваліфікованих працівників у Рівненській області, показник якої єдиний має від'ємне значення та становить -0,04. Найбільші складнощі з пошуком кваліфікованих працівників мають Чернігівська та Хмельницька (по 1,00 для кожної) області.

Галузь. У галузевому розподілі менше складнощів із пошуком кваліфікованих працівників має хімічна промисловість (0,15). Важче шукати кваліфікованих працівників для металообробки (0,47) та машинобудування (0,43).

Некваліфіковані працівники

Розмір. Найлегше шукати некваліфікованих працівників малим (0,07) підприємствам. Індекс труднощів у пошуку некваліфікованих працівників для середніх (0,14) та великих (0,11) підприємств є приблизно однаковим. Найважче шукати некваліфікованих працівників для мікропідприємств, індекс яких становить 0,33.

Регіон. У регіональному розподілі найлегше шукати некваліфікованих працівників у Сумській (-0,69) та Чернівецькій (-0,27) областях а також у м. Києві та Київській області (по -0,05). Найбільші складнощі з пошуком некваліфікованих працівників у Чернігівській (1,00) Хмельницькій (0,95) та Дніпропетровській (0,80) областях.

Галузь. Найгірші показники щодо пошуку некваліфікованих працівників спостерігаються для металообробки (0,29) та легкої (0,23) промисловості, найнижчим є значення для поліграфічної (0,10) та хімічної промисловості, показник яких дорівнює нулю.

СПЕЦІАЛЬНА ЧАСТИНА ОПИТУВАННЯ

ВПЛИВ ВІЙНИ НА ПІДПРИЄМСТВА

Проблеми ведення бізнесу під час війни

Головною перешкодою для бізнесу, пов'язаною з повномасштабним російським вторгненням, у вересні 2023 року було **зростання цін на сировину та матеріали**. Ця проблема виходить на перше місце вже сім місяців поспіль у 2023 році: як і з березня до серпня 2023 року, у вересні вона була найпоширенішою перешкодою для опитаного бізнесу. Однак у вересні абсолютне значення цієї перешкоди зменшилося до найнижчого значення за весь час проведення цього опитування і склало 46%. Для порівняння, у серпні 2023 року на зростання цін скаржились 57% підприємств.

Небезпека для роботи, пов'язана з атаками країни-агресора, знову стала однією з основних перешкод для ведення бізнесу, з точки зору опитаних підприємств. У вересні 40% опитаного бізнесу говорили про те, що **працювати небезпечно**. Це найбільша частка з лютого 2023 року, коли частка опитаних, які вказували на небезпеку, спричинену повномасштабним російським вторгненням, також становила 40%. Через це у вересні ця перешкода вийшла на друге місце в рейтингу перешкод.

Третє та четверте місця цього рейтингу поділили такі проблеми, як **складнощі з перевезенням сировини або товарів територією України та брак робочої сили внаслідок призову або виїзду співробітників**.

Логістичні проблеми торкнулися 37% опитаних підприємств, що менше ніж протягом трьох попередніх місяців, коли відповідна частка респондентів складала 41% - 43%. Стільки ж підприємств, опитаних у вересні, – 37% – зіштовхнулися з браком персоналу. Ця частка знову повернулася до рівня червня - липня 2023 року після деякого зменшення в серпні (до 35%).

На п'яте місці в рейтингу перешкод у вересні вийшла проблема **зменшення попиту на продукцію або послуги** підприємств. На неї вказало 33% учасників опитування. Це менше, ніж було у попередньому місяці (37%).

Шосте місце в рейтингу перешкод, спричинених повномасштабним російським вторгненням, у вересні 2023 року зайняли **перебої з електро-, водо- та теплопостачанням**, а сьоме – **розрив ланцюжків постачання**. На кожен з цих перешкод вказали дещо менше третини опитаних: 32% та 30% відповідно.

При цьому, якщо про перебої з електрикою, водою чи теплом у вересні повідомляли приблизно з такою частотою як і в серпні (34%), то вплив розірваних ланцюжків постачання був меншим ніж місяць тому, коли на нього скаржилося 37% опитаного бізнесу.

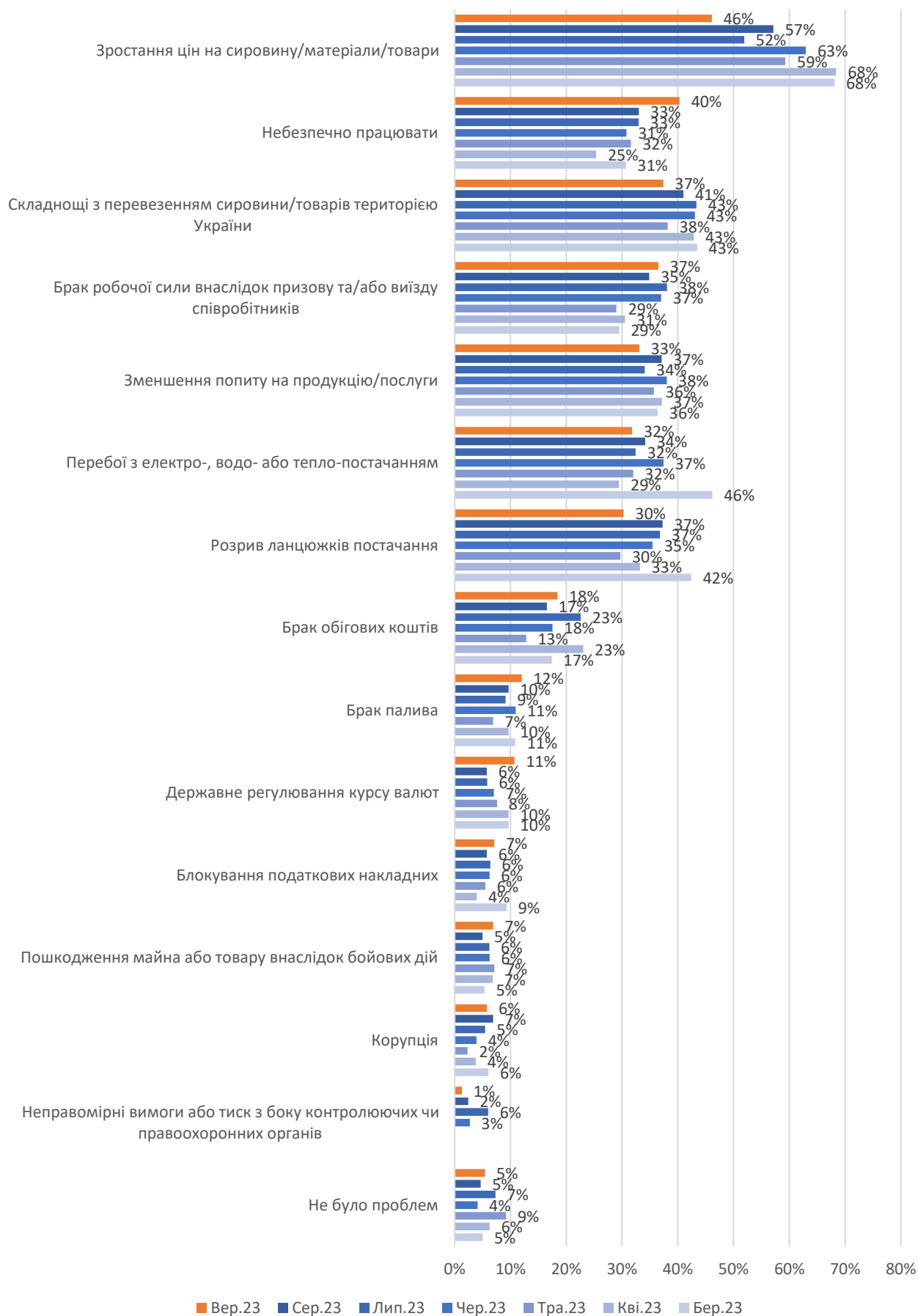
Проблема **браку обігових коштів** вийшла на восьме місце рейтингу перешкод для діяльності бізнесу. Про неї повідомили 18% опитаних, що майже не відрізняється від рівня серпня (17%). **Брак палива** зайняв дев'яте місце цього рейтингу з 12% респондентів, що вказали на цю проблему. Ця частка також суттєво не змінилася порівняно із серпнем, коли вона складала 10%.

На десяте місце рейтингу перешкод у вересні вийшла проблема **державного регулювання курсу валют**. Про неї говорили 11% респондентів. Це найбільша частка за останні сім місяців опитування, вона може бути пов'язана з побоюваннями бізнесу щодо наслідків переходу Національного банку України до керованої гнучкості обмінного курсу, про який було заявлено наприкінці вересня.

Про такі перешкоди, як **блокування податкових накладних, пошкодження майна або товару внаслідок бойових дій, корупція та неправомірні вимоги або тиск з боку контролюючих чи правоохоронних органів**, повідомили від 7% і менше підприємств. Крім цього, 5% підприємств, опитаних у вересні 2023 року, сказали, що не зіштовхнулися з жодними проблемами.

Рис. 29. Найважливіші проблеми для опитаного бізнесу

Проблеми бізнесу різного розміру. Головна проблема для бізнесу у вересні – зростання цін на сировину або матеріали – найбільше впливає на мікропідприємства. 62% з них повідомили про цю перешкоду, тоді як серед бізнесу більших розмірів таких підприємств було 43% - 45%. Також мікробізнес частіше від більших підприємств говорить про зменшення попиту на продукцію або послуги (50%) та на перебої з електро-, водо- та теплопостачанням (64%).

З іншого боку, великі підприємства більшою мірою повідомляють про небезпеку для роботи (51%) та брак робочої сили (47%). Для порівняння, серед мікро-, малих та середніх підприємств від 36% до 38% говорять, що працювати небезпечно, а від 31% до 35% відчують брак робочої сили.

Проблеми бізнесу за галузями промисловості. У деревообробній галузі промисловості частіше ніж в інших вказують на найголовнішу проблему для опитаного бізнесу у вересні 2023 року: зростання цін на сировину чи матеріали (78% підприємств)³. Також ця проблема гостро постає для бізнесу в галузях металургії (60%), машинобудування (59%), виробництва тканин, одягу та взуття (59%).

Про те, що працювати небезпечно, у вересні найчастіше говорили представники поліграфічної промисловості (57%), а про складнощі з перевезенням сировини або товарів територією України – виробники будівельних матеріалів (48%), а також підприємства металургійної галузі (44%) і виробництва тканин, одягу та взуття (43%). Проблема браку робочої сили стала найгострішою для металургії (60%), але також порівняно більш серйозною для машинобудівної та деревообробної галузей (50% і 48% підприємств відповідно).

Проблеми бізнесу за регіонами. На зростання цін на сировину або матеріали найчастіше скаржаться опитаний бізнес Вінницької, Житомирської, Сумської та Хмельницької областей, а також м. Києва. У цих регіонах 70% та більше опитаних повідомили про цю проблему⁴.

Про небезпеку для роботи у вересні найчастіше говорили в Дніпропетровській (100%) та Полтавській (95%) областях, а також на Вінниччині, Харківщині і Черкащині (більше 80% підприємств).

У Вінницькій, Дніпропетровській, Житомирській і Чернівецькій областях зафіксовані найвищі частки бізнесу, який зіштовхнувся з браком робочої сили через повномасштабну війну (більше 80%).

Про перебої з електро-, водо- та теплопостачанням у вересні повідомило від 95% до 100% підприємств Полтавської, Харківської і Чернівецької областей, що значно більше ніж у середньому у вибірці (32%).

Вплив війни на завантаження виробничих потужностей/обсяги виробництва

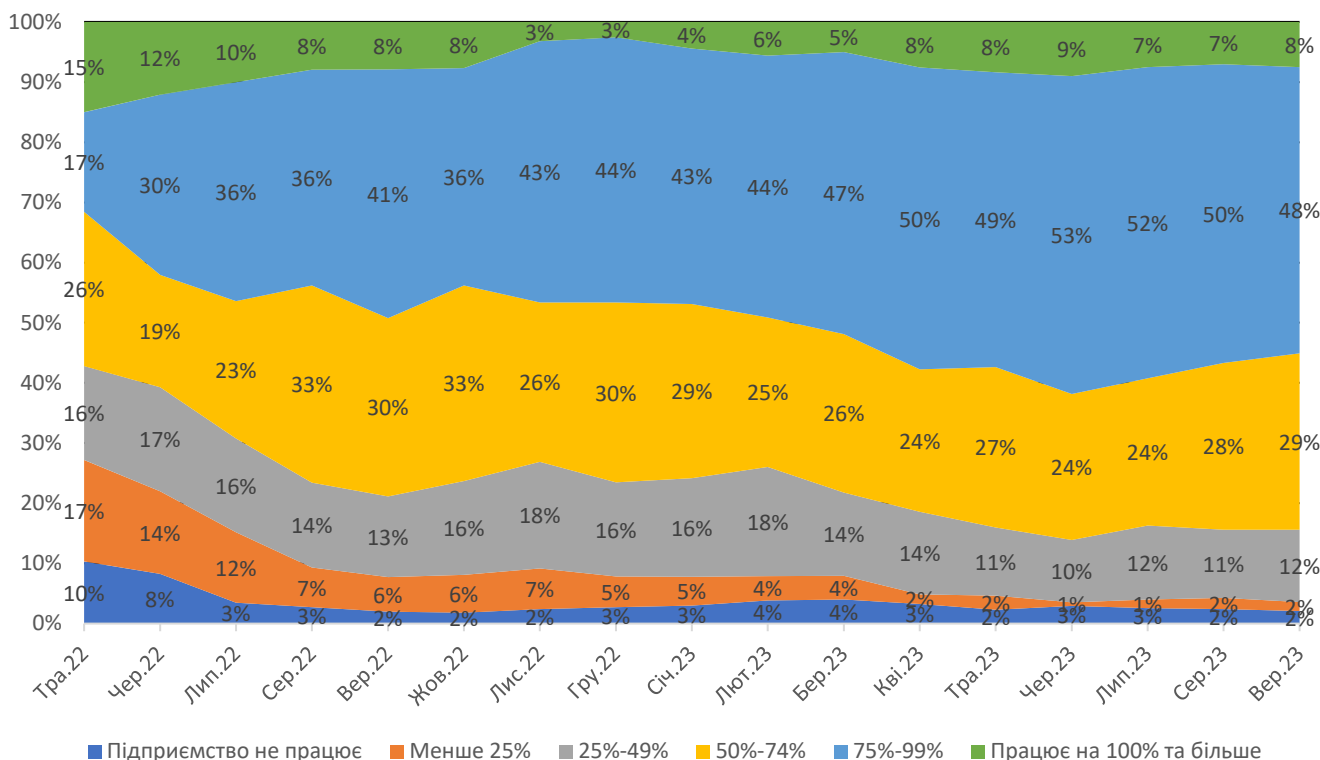
У вересні 2023 року показник завантаження виробничих потужностей незначною мірою зменшився порівняно із серпнем. У вересні 8% підприємств повідомили, що працюють на повну потужність (100% і більше), що трошки вище ніж попереднього місяця (7%). Водночас частка підприємств, які працюють майже на повну потужність (75% - 99%), становила 48% (була 53% у червні, 52% у липні та 50% у серпні). У результаті, **сумарна частка підприємств, які працюють майже на повну та повну потужність, становила 55%** (у липні – 59%, а серпні – 57%). Для порівняння, відповідний показник був найвищим за всі хвили опитування в червні – 62%. Це може свідчити про сповільнення відновлення виробництва.

У вересні 2% опитаних підприємств повідомили, що припинили свою діяльність упродовж війни. Цей показник продовжує залишатися низьким із липня 2022 року, у діапазоні 2% – 4%. Також залишається низькою частка підприємств, які працюють на рівні менше ніж 25% від довоєнних обсягів виробництва, – лише 2% у вересні (2% у серпні). Окрім цього, 12% підприємств працювали у вересні на рівні 25% - 49% довоєнних виробничих потужностей (11% у липні). **У підсумку, у вересні лише 16% підприємств працювали менше ніж на половину потужності, порівняно з довоєнним часом.**

³ У цьому аналізі не розглядаються підприємства галузей сільського господарства, будівництва, торгівлі та послуг, а також підприємства, що ввійшли до категорії «Інші виробництва».

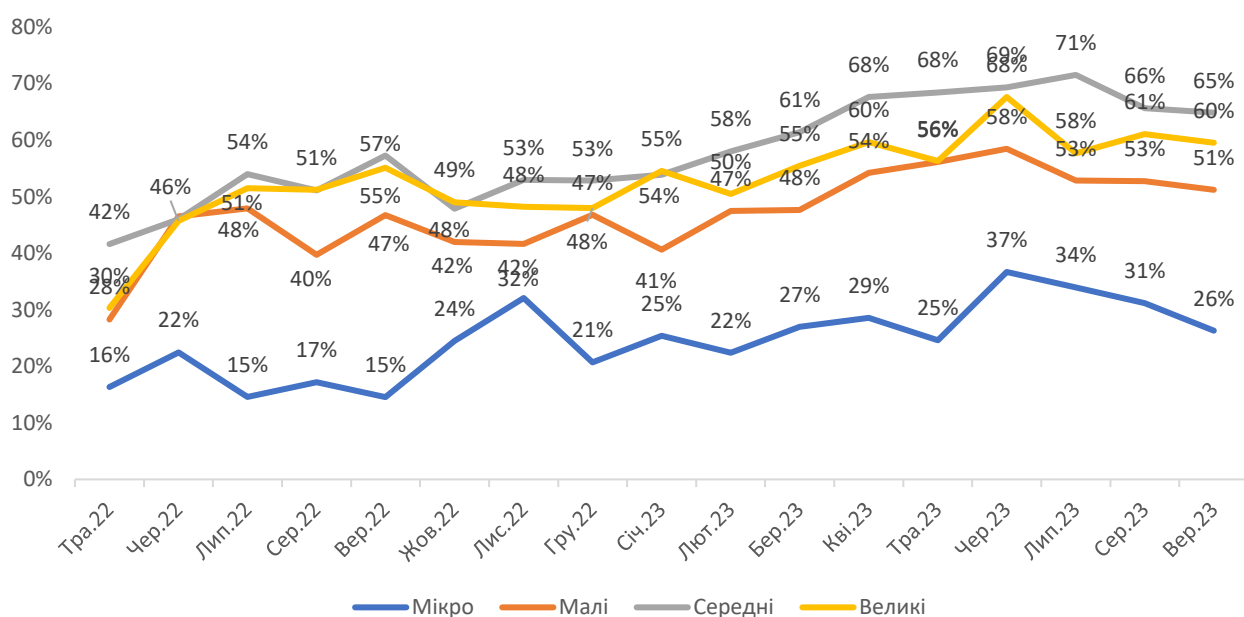
⁴ До порівняння не включено регіони, у яких не були опитані підприємства. Детальніше див. розділ «Вибірка».

Рис. 30. Вплив війни на роботу підприємств (% опитаних)

Результати бізнесу різного розміру. Середній бізнес продовжує демонструвати найкращий темп відновлення виробництва. На майже повну та повну потужність порівняно з довоєнним періодом працювало у вересні 65% середніх підприємств, що майже на рівні попереднього місяця (66% у серпні). Водночас відповідний показник незначною мірою зменшився для великого бізнесу – із 61% у серпні до 60% у вересні. Частка малих підприємств, які працювали майже на повну та повну потужність, теж незначною мірою зменшилася – з 53% у серпні до 51% у вересні. Для мікробізнесу показник залишається на низькому рівні – 26% у вересні (31% у серпні).

Рис. 31. Частка підприємств, які працюють майже на повну та повну потужність (75 – 99%, 100% та більше) порівняно з довоєнним періодом (за розміром підприємств, %)

Станом на вересень 2023 року не працювали 12% представників мікробізнесу (17% у червні, 16% у липні). Для порівняння, великий та середній бізнес повністю відновив роботу - не працювало 0% опитаних у вересні. Серед малих підприємств не відновили роботи 2% опитаних. Таким чином, **мікробізнес залишається більш чутливим до викликів воєнного часу.**

Результати бізнесу різних галузей. Харчова галузь залишається лідером із відновлення переробної промисловості. У вересні 73% підприємства харчової галузі працювали майже на повну та повну потужність (72% у серпні та липні). На другій сходинці завантаження підприємств легкої промисловості – 61% (у липні – 66%, а серпні – 64%). Впало завантаження поліграфічної промисловості – із 64% у липні до 57% у серпні та 43% у вересні. Завантаження потужностей також зменшилося в машинобудуванні – з 39% у серпні до 32% у вересні. У цілому завантаження потужностей зменшилося в усіх галузях, крім харчової промисловості та металургії. Однак при цьому в металургії та металообробці залишається найскладніша ситуація, оскільки лише 10% підприємств працювали на майже повну та повну потужність.

Рис. 32. Частка промислових підприємств, які працюють майже на повну та повну потужність (75 – 99%, 100% та більше) порівняно з довоєнним періодом, % опитаних за галузями

	Лип.22	Сер.22	Вер.22	Жов.22	Лис.22	Гру.22	Січ.23	Лют.23	Бер.23	Кві.23	Тра.23	Чер.23	Лип.23	Сер.23	Вер.23
Харчова промисловість	58	61	62	62	58	63	62	66	66	73	73	78	72	72	73
Легка промисловість	43	47	62	44	60	46	46	52	63	65	55	69	66	64	61
Поліграфічна промисловість	57	53	61	53	75	54	33	50	58	62	60	71	64	57	43
Хімічна промисловість	32	25	38	11	27	25	35	36	30	42	42	36	35	43	35
Машинобудування	33	33	40	32	51	33	37	46	39	43	30	47	38	39	32
Виробництво будматеріалів	11	13	39	33	29	25	14	14	15	30	38	38	44	41	31
Деревообробна промисловість	35	25	22	26	43	22	18	17	13	42	33	36	38	30	26
Металургія та металообробка	26	26	20	10	13	17	23	24	22	20	29	27	26	10	10

Результати за регіонами Як і під час попередніх хвиль опитування, майже на повну та повну потужність у серпні продовжують працювати всі або майже всі підприємства Івано-Франківської (100%), Львівської (100%), Полтавської (100%), Тернопільської (100%), Рівненської (100%), Одеської (96%) та Вінницької (88%) областей.

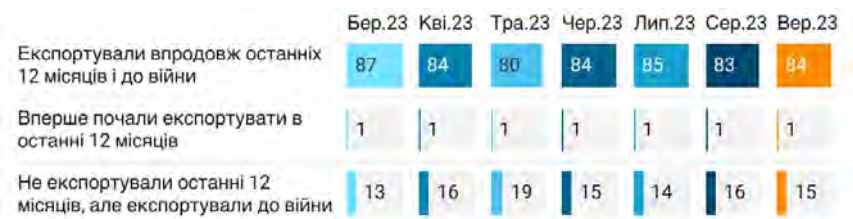
Водночас, ситуація залишається найскладнішою в прифронтових Запорізькій та Харківській областях, у яких, відповідно, 0% та 10% підприємств працювали на високому рівні завантаження потужностей. Низький рівень завантаження також на підприємствах Кіровоградської (39%), Сумської (30%), Черкаської (37%), Хмельницької (33%) областей, а також міста Києва (14%). Таким чином, проблеми з відновленням залежать не лише від географічного розташування бізнесу та близькості до лінії фронту, а й від логістичних, енергетичних та інших викликів, які дещо відрізняються за регіонами.

ВПЛИВ ВІЙНИ НА ЕКСПОРТНУ ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ

У рамках сімнадцятої хвилі опитування зафіксовано **62% опитаних (серед тих, які змогли дати відповідь), що були або є експортерами.** Водночас 37% підприємств ніколи не мали експорту, а близько 1% (лише 5 респондентів) не змогли дати відповіді на запитання.

Станом на вересень 2023 року серед експортерів **84% опитаних вказали, що експортували до війни, а також продовжували експортувати впродовж останніх 12-ти місяців.** Ще 1% підприємств уперше розпочав експортувати саме під час війни (упродовж останніх 12-ти місяців). Водночас 15% підприємств експортували до початку війни, але не мали експорту впродовж останніх 12-ти місяців. Таким чином, продовжується тенденція останніх місяців: частина бізнесу не може побороти нові виклики для експортної діяльності та відновити експорт.

Рис. 33. Вплив війни на експортну діяльність (% опитаних експортерів)

Результати бізнесу різного розміру. За результатами вересня, знову зафіксовано закономірність щодо стану експортної діяльності залежно від розміру підприємства. Серед мікробізнесу 43% підприємств, які експортували до війни, але не мали експортної діяльності впродовж останніх 12-ти місяців. При цьому ситуація серед мікробізнесу погіршилася порівняно з літом (29% у серпні, 38% у липні). Також висока частка підприємств, які не можуть відновити експорту, серед малого бізнесу – 22%. Дещо краща ситуація серед середніх експортерів – 14% опитаних не експортували останні 12 місяців. Найкраща ситуація серед великого бізнесу, у якого відповідний показник становив 8%. Таким чином, великий бізнес традиційно є лідером із відновлення експортної діяльності.

Рис. 34. Частка експортерів, які не експортували впродовж останніх 12-ти місяців, за розміром підприємств (% опитаних експортерів)

Результати бізнесу за галуззю. Отримані дані вказують, що дотепер найбільш складна ситуація з відновленням експорту залишається в галузі виробництва будівельних матеріалів. Зокрема, 67% підприємств галузі експортували до війни, але не мали експорту впродовж останніх 12-ти місяців. Таким чином, ситуація в галузі залишається складною порівняно з першим півріччям, коли відповідний показник тримався приблизно на рівні 50% (зокрема 50% у червні). Також складна ситуація в металургії, для якої відповідний показник становить 33% (однак спостерігається покращення ситуації). На противагу цьому найкраща ситуація в хімічній промисловості, у якій 0% не мали експорту впродовж останніх 12-ти місяців. У легкій промисловості лише 4% підприємств не мали експорту впродовж останніх 12-ти місяців, хоча експортували до війни, а в харчовій промисловості – 16%.

Рис. 35. Частка експортерів, які не експортували впродовж останніх 12-ти місяців, за галуззю промисловості (% опитаних експортерів)

Результати за регіонами. Упродовж усіх хвиль щомісячного опитування доступні дані не дозволяють зробити висновки щодо чітких регіональних закономірностей через недостатню наповнюваність підвибірок в

окремих областях. Однак в окремих регіонах усі підприємства (серед тих, хто зміг дати відповідь) відновили експорт, зокрема у Вінницькій, Івано-Франківській, Київській, Львівській, Одеській, Полтавській, Рівненській, Тернопільській та Чернігівській областях. Найскладніша ситуація в Дніпропетровській та Житомирській областях, у яких відповідно 71% та 59% не мали експорту впродовж останніх 12-ти місяців, хоча мали його до війни.

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА

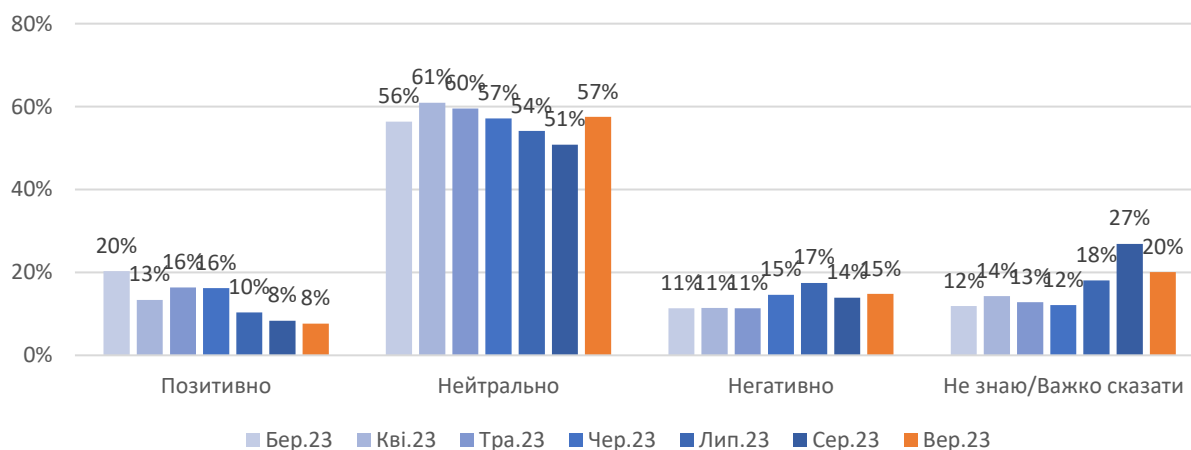
Оцінка державної політики з підтримки бізнесу

У вересні 2023 року частка позитивних оцінок державної політики щодо підтримки бізнесу залишилася незмінною і склала 8%, як і в серпні. Рівень позитивних оцінок цієї політики вже протягом двох місяців залишається найнижчим за весь період цього дослідження, перша хвиля якого була проведена у травні 2022 року.

Водночас, негативні оцінки також залишилися практично незмінними протягом останніх двох місяців. Якщо у серпні їхня частка дорівнювала 14%, то у вересні – 15%.

Як і раніше, опитаний бізнес переважно нейтрально оцінив державну політику щодо підтримки бізнесу. Разом із цим, після поступового зменшення протягом чотирьох попередніх місяців (з 61% у квітні до 51% у серпні 2023 року), у вересні відсоток нейтральних оцінок зріс до 57%. Крім цього, після різкого зростання до 27% у серпні, частка респондентів, які не змогли поставити оцінку державній політиці з підтримки бізнесу, знизилась: у вересні таких було 20%.

Рис. 36. Оцінка державної політики з підтримки бізнесу

Оцінка державної політики з підтримки бізнесу за розміром бізнесу. Серед представників великих підприємств порівняно найбільше тих, які дали позитивну оцінку державній політиці з підтримки бізнесу (13%). Для порівняння, серед груп бізнесу менших розмірів відповідні частки складають від 4% до 8%.

Серед мікро- та малих підприємств зафіксовані найбільші частки респондентів із негативними оцінками цієї політики (22% та 19% відповідно). Також представники мікропідприємств частіше від інших не змогли її оцінити (28%).

Оцінка державної політики з підтримки бізнесу за сектором. Найчастіше позитивні оцінки державній політиці з підтримки бізнесу ставлять представники галузі виробництва будівельних матеріалів та поліграфічної промисловості (по 21% у кожній)⁵.

⁵ У цьому аналізі не розглядаються підприємства галузей сільського господарства, будівництва, торгівлі та послуг, а також підприємства, що ввійшли до категорії «Інші виробництва».

З іншого боку, у галузі виробництва будівельних матеріалів зафіксовано одну з найвищих часток негативних оцінок порівняно з іншими галузями промисловості (28%). Негативні оцінки також часто ставлять у галузях металургії (30%), машинобудування (27%) та деревообробки (26%).

Оцінка державної політики з підтримки бізнесу за регіоном. Найвищий рівень позитивних оцінок державної політики з підтримки бізнесу у липні 2023 року зафіксовано у Київській області (38%). У Запорізькій, Кіровоградській та Черкаській областях також досить часто ставили позитивні оцінки цій політиці (20%-21%)⁶. Разом із тим, найбільші частки негативних оцінок серед бізнесу Хмельницької (48%), Волинської (41%) і Сумської (35%) областей.

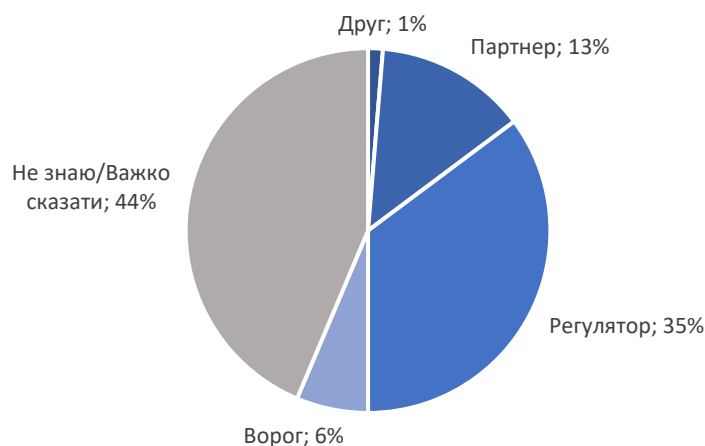
Бачення ролі держави для ведення бізнесу

У вересні 2023 року ми запитали представників підприємств про те, якою вони бачать сьогодні роль держави для бізнесу в Україні. Як варіанти вибору були запропоновані поняття «друг», «партнер», «регулятор» та «ворог».

Утім, жоден із цих варіантів не набрав найбільшу частку відповідей. Найчастіше респонденти відповідали, що їм важко сказати або вони не знають відповіді. Частка цих респондентів, яким важко визначитися з роллю держави для бізнесу, склала 44% вибірки.

Наступну за величиною частку – 35% – склали ті, хто називає державу регулятором. Ще 13% вважають державу партнером. Найбільш позитивний та негативний варіанти – «друг» та «ворог» – отримали найменшу підтримку з боку респондентів: лише 1% та 6% відповідно.

Рис. 37. Бачення ролі держави

Бачення ролі держави для ведення бізнесу за розміром підприємств. Мікро- та малі підприємства помітно відрізняються від середніх та великих сприйняттям ролі держави для бізнесу станом на сьогодні. Тоді як менше 10% мікро- та малих підприємств вважають державу другом або партнером, серед підприємств середнього та великого розмірів такі характеристики обрали 18% та 22% опитаних відповідно.

Крім цього, серед мікробізнесу – найвища частка тих, хто назвав державу ворожою до бізнесу: 10% порівняно з 5% - 6% в групах більшого за розміром бізнесу.

Бачення ролі держави для ведення бізнесу за сектором. У галузях металургії та поліграфії державу готові називати другом або партнером для бізнесу частіше ніж в інших⁷. Тут частки респондентів, які обрали одну з цих двох характеристик, склали 25% та 29% відповідно. Серед інших галузей промисловості, представлених у цьому опитуванні, ця частка не перевищує 19%.

⁶ До порівняння не включено регіони, у яких не були опитані підприємства. Детальніше див. розділ «Вибірка».

⁷ У цьому аналізі не розглядаються підприємства галузей сільського господарства, будівництва, торгівлі та послуг, а також підприємства, що ввійшли до категорії «Інші виробництва».

Натомість кожен четвертий представник деревообробної промисловості (26%) вважає державу ворогом для бізнесу. Це більше ніж в інших галузях, у яких ця частка опитаних не перевищує 10%.

Бачення ролі держави для ведення бізнесу за регіонами. 60% представників бізнесу Дніпропетровської області називають державу другом або партнером бізнесу. Це найвища частка порівняно з іншими областями, де було проведено це опитування⁸. Порівняно часто роль держави для бізнесу позитивно характеризують і в Житомирській, Запорізькій та Київській областях, а також у м. Києві, де частки оцінок ролі держави як друга або партнера для бізнесу складають від 23% до 33%.

Водночас у Хмельницькій та Закарпатській областях зафіксовані найвищі частки підприємств, представники яких називають державу ворогом для бізнесу: 23% та 20% відповідно.

---

⁸ До порівняння не включено регіони, у яких не були опитані підприємства, а також Миколаївську та Полтавську області, у яких кількість опитаних була недостатньою для статистичного порівняння. Детальніше див. розділ «Вибірка».

МЕТОДОЛОГІЯ ОПИТУВАННЯ

У цьому звіті представлено результати сімнадцятого нового щомісячного опитування підприємств «Український бізнес в умовах війни». Дані було зібрано за допомогою поєднання декількох методів збору даних: телефонне інтерв'ю представників бізнесу із внесенням відповідей до онлайн-форми інтерв'юерами та, у невеликій кількості випадків, самостійне заповнення онлайн-форми представниками підприємств, які під час попереднього телефонного контакту висловили бажання самостійно внести дані в онлайн-форму. Усі відповіді – і заповнені респондентами самостійно, і надані інтерв'юерам телефоном – було зібрано в одній базі даних. Після завершення опитування експерти ІЕД провели контроль та очищення даних і проаналізували відповіді.

У цьому опитуванні, зокрема, ми продовжуємо вивчати показники ділового клімату та кон'юнктури, які досліджує ІЕД у щоквартальних опитуваннях промислових підприємств у рамках проєкту «Ділова думка». Це, зокрема, показники, які в числовому вимірі показують зміни з місяця в місяць таких важливих для бізнесу показників, як обсяги виробництва та реалізації, обсяги експорту, запаси сировини та матеріалів, кількість нових замовлень та інших, а також очікування бізнесу щодо їх змін у наступні три та шість місяців.

Такі індекси обчислюють за єдиною методологією. Ми зараховуємо відповіді як +1, коли підприємство відповідає, що показник збільшився, 0, якщо він не змінився, і -1, якщо він зменшився, а результат є балансом між позитивними та негативним відповідями. Наприклад, якщо зі ста респондентів двадцять вказали на зростання виробництва, п'ятдесят респондентів – на його скорочення, і тридцять зазначили, що все залишилося без змін, то відповідне значення індексу буде -0,30. Додатне (від'ємне) значення індексу означає, що частка підприємств, на яких зросло виробництво, є більшою (меншою) ніж кількість тих, на яких виробництво скоротилось. Для більш точного заміру на рівні мікроданих відбувається зважування кожної відповіді з урахуванням розміру підприємства за кількістю працівників.

За допомогою таких індексів можна відстежувати динаміку змін цих показників, порівнювати їх у часі та швидко оцінювати загальний напрямок змін умов для ведення бізнесу та ситуації на підприємствах.

Польовий етап опитування тривав із 18 до 29 вересня 2023 року.

ВИБІРКА

Усього в сімнадцятій хвилі було опитано 534 підприємства. Підприємства розташовані у Вінницькій, Волинській, Дніпропетровській, Закарпатській, Запорізькій, Житомирській, Івано-Франківській, Київській, Кіровоградській, Львівській, Одеській, Полтавській, Рівненській, Сумській, Тернопільській, Харківській, Хмельницькій, Черкаській, Чернівецькій, Чернігівській областях та в місті Києві. У кожному з цих регіонів було опитано від 16-ти до 44-ох підприємств⁹.

Більшість вибірки склали промислові підприємства – 499 підприємств або 93% вибірки. Серед них переважають підприємства харчової промисловості, легкої промисловості та машинобудування. До сфери сільського господарства належать 10 опитаних підприємств (1,9% вибірки), до торгівлі – 14 (2,6% вибірки). Вісім підприємств або 1,5% вибірки працюють у сфері послуг, і три підприємства (0,6%) належать до галузі будівництва.

Серед опитаних є підприємства різних розмірів, які визначаються за кількістю працівників. Із них мікропідприємств (до 10-ти працівників включно) – 58 або 11% вибірки, малих (від 11-ти до 50-ти працівників) – 173 або 32% вибірки, середніх (від 51-го до 250-ти працівників) – 182 або 34% вибірки, і великих (більше ніж 250 працівників) – 121 або 23% вибірки.

⁹ В опитуванні зазначалась область, у якій знаходилося підприємство на час проведення опитування.

Додаток 1. Вибрані результати опитування в цифрах

Вибірка

Розмір підприємств

	Кількість	Частка вибірки
Мікро-	58	11%
Малі	173	32%
Середні	182	34%
Великі	121	23%
УСЬОГО	534	100%

Сектор/галузь промисловості

	Кількість	Частка вибірки
Сільське господарство	10	1,9%
Виробництво металу та металообробка	20	4%
Хімічна промисловість	26	5%
Машинобудування	34	6%
Деревообробна промисловість	23	4%
Виробництво будівельних матеріалів	29	5%
Харчова промисловість	174	33%
Легка промисловість	46	9%
Поліграфічна промисловість	14	3%
Інші виробництва	133	25%
Будівництво	3	0,6%
Торгівля	14	2,6%
Послуги	8	1,5%
УСЬОГО	534	100%

Показники діяльності підприємств та ділового середовища за розміром, індекс змін (вересень 2023)

	Усі	Мікро-	Малі	Середні	Великі
Виробництво	0,21	-0,05	0,14	0,22	0,28
Очікувані зміни виробництва	0,41	0,17	0,39	0,42	0,42
Продажі	0,19	-0,03	0,14	0,20	0,24
Очікувані зміни продажів	0,40	0,14	0,40	0,41	0,40
Експорт	0,06	0,00	-0,14	0,09	0,13
Очікувані зміни експорту	0,29	0,15	0,19	0,30	0,34
Дебіторська заборгованість	-0,18	-0,27	-0,28	-0,25	-0,03
Очікувані зміни дебіторської заборгованості	-0,31	-0,26	-0,42	-0,36	-0,17
Кредиторська заборгованість	-0,25	-0,09	-0,34	-0,34	-0,10
Очікувані зміни кредиторської заборгованості	-0,35	-0,15	-0,44	-0,40	-0,24
Податкова заборгованість	-0,31	-0,27	-0,41	-0,34	-0,21
Очікувані зміни податкової заборгованості	-0,32	-0,16	-0,44	-0,37	-0,18
Запаси сировини	0,10	-0,12	-0,02	0,15	0,17
Очікувані зміни запасів сировини	0,26	-0,03	0,21	0,30	0,28
Запаси готової продукції	-0,28	-0,21	-0,33	-0,30	-0,22

	Усі	Мікро-	Малі	Середні	Великі
Очікувані зміни запасів готової продукції	-0,28	-0,19	-0,33	-0,30	-0,16
Нові замовлення	0,15	0,02	0,09	0,16	0,22
Очікувані зміни нових замовлень	0,39	0,19	0,38	0,43	0,38
Ціни на сировину та матеріали	0,44	0,53	0,41	0,38	0,50
Ціни на сировину та матеріали, очікування	0,16	0,33	0,18	0,12	0,20
Ціни на готову продукцію (відпускні ціни)	0,38	0,48	0,36	0,34	0,43
Ціни на готову продукцію (відпускні ціни), очікування	0,18	0,31	0,19	0,14	0,21
Кількість працівників	-0,04	-0,12	-0,03	-0,01	-0,08
Очікувані зміни кількості працівників	0,00	-0,08	0,00	0,02	-0,01
Кількість працівників у вимушених відпустках	-0,22	-0,06	-0,30	-0,29	-0,09
Очікувані зміни кількості працівників у вимушених відпустках	-0,25	-0,10	-0,35	-0,30	-0,15
Кваліфіковані працівники	0,24	0,39	0,23	0,22	0,26
Некваліфіковані працівники	0,12	0,33	0,07	0,14	0,11
Оцінка фінансово-економічної ситуації	-0,05	-0,24	-0,11	-0,01	-0,02
Очікувані зміни фінансово-економічної ситуації	0,39	0,30	0,37	0,38	0,41
Оцінка ділового середовища	-0,08	-0,35	-0,15	-0,03	-0,06
Очікувані зміни ділового середовища	0,38	0,17	0,38	0,38	0,39
Чи плануєте Ви розширити діяльність свого підприємства протягом найближчих двох років	0,20	0,30	0,17	0,10	0,30
Як Ви оцінюєте фінансово-економічне становище Вашого підприємства в поточному місяці порівняно з аналогічним періодом минулого 2022 року	0,37	0,09	0,36	0,41	0,37

Показники діяльності підприємств та ділового середовища за галуззю промисловості, індекс змін (вересень 2023)

	Усі	Виробництво металу та металообробка	Хімічна промисловість	Машинобудування	Деревообробна промисловість
Виробництво	0,21	-0,15	0,15	-0,06	0,00
Очікувані зміни виробництва	0,41	0,00	0,27	0,31	0,26
Продажі	0,19	-0,20	0,15	-0,15	-0,04
Очікувані зміни продажів	0,40	0,00	0,19	0,32	0,26
Експорт	0,06	-0,36	0,00	-0,36	-0,31
Очікувані зміни експорту	0,29	0,09	0,26	-0,11	0,17
Дебіторська заборгованість	-0,18	-0,12	-0,25	0,06	-0,11
Очікувані зміни дебіторської заборгованості	-0,31	-0,19	-0,33	-0,26	-0,17
Кредиторська заборгованість	-0,25	-0,29	-0,13	-0,06	-0,11
Очікувані зміни кредиторської заборгованості	-0,35	-0,19	-0,30	-0,33	-0,17
Податкова заборгованість	-0,31	-0,24	-0,26	-0,19	-0,13
Очікувані зміни податкової заборгованості	-0,32	-0,13	-0,19	-0,37	-0,13
Запаси сировини	0,10	-0,15	0,04	-0,24	-0,22

	Усі	Виробництво металу та металообробка	Хімічна промисловість	Машинобудування	Деревообробна промисловість
Очікувані зміни запасів сировини	0,26	-0,11	0,04	-0,07	-0,06
Запаси готової продукції	-0,28	-0,26	-0,17	-0,18	-0,30
Очікувані зміни запасів готової продукції	-0,28	-0,11	-0,20	-0,17	-0,14
Нові замовлення	0,15	-0,10	0,04	-0,03	-0,04
Очікувані зміни нових замовлень	0,39	0,00	0,24	0,12	0,22
Ціни на сировину та матеріали	0,44	0,58	0,62	0,55	0,77
Ціни на сировину та матеріали, очікування	0,16	0,20	0,17	0,48	0,06
Ціни на готову продукцію (відпускні ціни)	0,38	0,61	0,58	0,42	0,68
Ціни на готову продукцію (відпускні ціни), очікування	0,18	0,13	0,22	0,46	0,06
Кількість працівників	-0,04	-0,10	-0,15	-0,12	0,00
Очікувані зміни кількості працівників	0,00	-0,06	-0,12	-0,04	0,00
Кількість працівників у вимушених відпустках	-0,22	0,07	-0,09	0,03	-0,12
Очікувані зміни кількості працівників у вимушених відпустках	-0,25	-0,08	-0,11	-0,10	-0,12
Кваліфіковані працівники	0,24	0,47	0,15	0,43	0,35
Некваліфіковані працівники	0,12	0,29	0,00	0,11	0,13
Оцінка фінансово-економічної ситуації	-0,05	-0,47	-0,15	-0,29	-0,14
Очікувані зміни фінансово-економічної ситуації	0,39	-0,06	0,13	0,21	0,39
Оцінка ділового середовища	-0,08	-0,63	-0,15	-0,30	-0,18
Очікувані зміни ділового середовища	0,38	0,00	0,21	0,05	0,39
Чи плануєте Ви розширити діяльність свого підприємства протягом найближчих двох років	0,20	0,10	0,11	0,12	0,29
Як Ви оцінюєте фінансово-економічне становище Вашого підприємства в поточному місяці порівняно з аналогічним періодом минулого 2022 року	0,37	0,05	0,28	0,12	0,14

	Усі	Виробництво будматеріалів	Харчова промисловість	Легка промисловість	Поліграфічна промисловість
Виробництво	0,21	0,03	0,28	0,24	0,15
Очікувані зміни виробництва	0,41	0,08	0,53	0,28	0,58
Продажі	0,19	0,00	0,24	0,28	0,15
Очікувані зміни продажів	0,40	0,12	0,51	0,28	0,58
Експорт	0,06	-0,33	0,21	0,16	0,00
Очікувані зміни експорту	0,29	0,00	0,41	0,13	0,00
Дебіторська заборгованість	-0,18	-0,16	-0,26	-0,21	-0,31
Очікувані зміни дебіторської заборгованості	-0,31	-0,37	-0,37	-0,28	-0,31
Кредиторська заборгованість	-0,25	-0,24	-0,39	-0,28	-0,33
Очікувані зміни кредиторської заборгованості	-0,35	-0,33	-0,46	-0,30	-0,25

	Усі	Виробництво будматеріалів	Харчова промисловість	Легка промисловість	Поліграфічна а промисловість
Податкова заборгованість	-0,31	-0,23	-0,44	-0,24	-0,44
Очікувані зміни податкової заборгованості	-0,32	-0,29	-0,43	-0,27	-0,33
Запаси сировини	0,10	-0,08	0,23	0,10	-0,10
Очікувані зміни запасів сировини	0,26	0,00	0,41	0,15	0,25
Запаси готової продукції	-0,28	-0,36	-0,29	-0,33	-0,57
Очікувані зміни запасів готової продукції	-0,28	-0,16	-0,32	-0,26	-0,55
Нові замовлення	0,15	0,00	0,23	0,15	0,07
Очікувані зміни нових замовлень	0,39	0,08	0,53	0,28	0,42
Ціни на сировину та матеріали	0,44	0,62	0,33	0,44	0,36
Ціни на сировину та матеріали, очікування	0,16	0,17	0,15	0,09	0,25
Ціни на готову продукцію (відпускні ціни)	0,38	0,64	0,27	0,40	0,29
Ціни на готову продукцію (відпускні ціни), очікування	0,18	0,17	0,17	0,11	0,23
Кількість працівників	-0,04	-0,14	-0,02	0,00	0,00
Очікувані зміни кількості працівників	0,00	-0,04	0,02	0,08	0,00
Кількість працівників у вимушених відпустках	-0,22	-0,17	-0,32	-0,18	-0,33
Очікувані зміни кількості працівників у вимушених відпустках	-0,25	-0,17	-0,39	-0,22	-0,36
Кваліфіковані працівники	0,24	0,29	0,23	0,37	0,27
Некваліфіковані працівники	0,12	0,13	0,16	0,23	0,10
Оцінка фінансово-економічної ситуації	-0,05	-0,32	0,03	-0,05	0,00
Очікувані зміни фінансово-економічної ситуації	0,39	0,18	0,49	0,31	0,58
Оцінка ділового середовища	-0,08	-0,29	0,02	-0,09	-0,29
Очікувані зміни ділового середовища	0,38	0,18	0,49	0,32	0,58
Чи плануєте Ви розширити діяльність свого підприємства протягом найближчих двох років	0,20	0,00	0,14	0,13	0,60
Як Ви оцінюєте фінансово-економічне становище Вашого підприємства в поточному місяці порівняно з аналогічним періодом минулого 2022 року	0,37	0,03	0,46	0,23	0,57

Вплив війни

Основні проблеми, із якими зіштовхується бізнес під час війни

Основні проблеми, із якими зіштовхується бізнес під час війни, за розміром бізнесу

	Усі	Мікро-	Малі	Середні	Великі
Зростання цін на сировину/матеріали/товари	46%	62%	45%	45%	43%
Небезпечно працювати	40%	38%	36%	38%	51%
Складнощі з перевезенням сировини/товарів територією України	37%	36%	40%	36%	36%
Брак робочої сили внаслідок призову та/або виїзду співробітників	37%	31%	33%	35%	47%

	Усі	Мікро-	Малі	Середні	Великі
Зменшення попиту на продукцію/послуги	33%	50%	36%	31%	24%
Перебої з електро-, водо- та теплопостачанням	32%	64%	33%	20%	33%

Основні проблеми, із якими зіштовхується бізнес під час війни, за сектором

	Виробництво металу та металообробка	Хімічна промисловість	Машинобудування	Деревообробна промисловість
Зростання цін на сировину/матеріали/товари	60%	39%	59%	78%
Небезпечно працювати	45%	31%	47%	17%
Складнощі з перевезенням сировини/товарів територією України	35%	38%	44%	39%
Брак робочої сили внаслідок призову та/або виїзду співробітників	60%	31%	50%	48%
Зменшення попиту на продукцію/послуги	35%	27%	56%	52%
Перебої з електро-, водо- та теплопостачанням	40%	23%	53%	22%

Основні проблеми, із якими зіштовхується бізнес під час війни, за сектором (продовження)

	Виробництво будівельних матеріалів	Харчова промисловість	Легка промисловість	Поліграфічна промисловість
Зростання цін на сировину/матеріали/товари	45%	44%	59%	43%
Небезпечно працювати	28%	42%	39%	57%
Складнощі з перевезенням сировини/товарів територією України	48%	39%	43%	21%
Брак робочої сили внаслідок призову та/або виїзду співробітників	38%	36%	37%	14%
Зменшення попиту на продукцію/послуги	45%	34%	33%	29%
Перебої з електро-, водо- та теплопостачанням	35%	26%	33%	21%

Оцінка державної політики з підтримки бізнесу

Оцінка державної політики з підтримки бізнесу, за розміром бізнесу

	Усі	Мікро-	Малі	Середні	Великі
Позитивно	8%	7%	4%	8%	13%
Нейтрально	57%	43%	56%	60%	63%
Негативно	15%	22%	19%	12%	11%
Не знають/Не відповіли	20%	28%	21%	21%	13%

Оцінка державної політики з підтримки бізнесу, за сектором

	Виробництво металу та металообробка	Хімічна промисловість	Машинобудування	Деревообробна промисловість
Позитивно	5%	4%	12%	9%
Нейтрально	50%	62%	47%	39%
Негативно	30%	23%	27%	26%
Не знають/Не відповіли	15%	12%	15%	26%

Оцінка державної політики з підтримки бізнесу, за сектором (продовження)

	Виробництво будівельних матеріалів	Харчова промисловість	Легка промисловість	Поліграфічна промисловість
Позитивно	21%	3%	4%	21%
Нейтрально	41%	63%	61%	50%
Негативно	28%	12%	20%	14%
Не знають/Не відповіли	10%	22%	15%	14%

Забезпеченість замовленнями

Забезпеченість замовленнями, за розміром бізнесу

	Усі	Мікро-	Малі	Середні	Великі
Менше 1 місяця	9%	37%	9%	6%	4%
1 - 2 місяці	44%	41%	51%	43%	36%
3 - 5 місяців	29%	14%	29%	33%	28%
6 - 11 місяців	11%	8%	8%	9%	17%
12 місяців і більше	7%	0%	3%	8%	15%

Забезпеченість замовленнями, за сектором

	Виробництво металу та металообробка	Хімічна промисловість	Машинобудування	Деревообробна промисловість
Менше 1 місяця	17%	4%	7%	14%
1 - 2 місяці	44%	48%	39%	32%
3 - 5 місяців	17%	36%	39%	41%
6 - 11 місяців	17%	8%	11%	9%
12 місяців і більше	6%	4%	4%	5%

Забезпеченість замовленнями, за сектором (продовження)

	Виробництво будівельних матеріалів	Харчова промисловість	Легка промисловість	Поліграфічна промисловість
Менше 1 місяця	12%	7%	10%	7%
1 - 2 місяці	64%	50%	43%	29%
3 - 5 місяців	20%	31%	45%	50%
6 - 11 місяців	4%	8%	2%	14%
12 місяців і більше	0%	4%	0%	0%